

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

SINDROM ULJEZA KOD NADARENIH UČENIKA

Završni magistarski rad

Studentica:

Erma Andrić

Mentor:

Prof. dr. Nermin Đapo

Sarajevo, 2020

Sadržaj

Uvod	1
Sindrom uljeza i teorije koje ga objašnjavaju.....	1
Varijable povezane sa sindromom uljeza.....	7
Okolinski faktori.....	7
Varijable ličnosti.....	9
Sindrom uljeza kod visoko uspješnih ljudi.....	15
Sindrom uljeza kod nadarenih učenika.....	16
Nadarenost.....	16
Sindrom uljeza kod nadarene djece i adolescenata.....	18
Cilj, problemi i hipoteze istraživanja	22
Cilj istraživanja.....	22
Problemi istraživanja.....	22
Hipoteze istraživanja.....	23
Metodologija	24
Ispitanici.....	24
Proces prikupljanja podataka.....	24
Instrumentarij.....	25
Skala sindroma uljeza.....	25
Rosenbergova skala samopoštovanja.....	25
Multidimenzionalna skala perfekcionizma.....	26
HEXACO-PI-R inventar ličnosti.....	26
Skala prihvatanja etikete nadarenosti.....	27
Inventar problema prilagodbe učenika.....	27
Skala stereotipa o nadarenosti.....	27
Rezultati	27
Diskusija	40
Preporuke za suočavanje sa impostorizmom.....	50
Metodološki nedostaci istraživanja.....	52
Zaključak	52
Literatura	54
Prilog	60

Sindrom uljeza kod nadarenih učenika

Erma Andrić

Sažetak

Cilj istraživanja bio je ispitati prevalenciju simptoma i postojanje razlike u rezultatima na mjeri sindroma uljeza između nadarenih učenika, takmičara iz oblasti matematike, fizike, informatike i srodnih oblasti na kantonalnom i višim nivoima takmičenja (N=86) i nenadarenih učenika (svi ostali učesnici istraživanja, N=84), utvrditi povezanost između različitih mjera ličnosti (samopoštovanje, perfekcionizam, osobine ličnosti) i mjere sindroma uljeza, provjeriti medijacijski efekt mjera prihvatanje etikete nadarenosti i problema prilagodbe učenika na odnos samopoštovanja i impostorizma, moderacijski efekt varijable nadarenost u odnosu između samopoštovanja i mjera ličnosti, te postojanje stereotipa o nadarenosti među navedenim grupama. Rezultati pokazuju da obje grupe učenika podjednako doživljavaju umjerene simptome fenomena uljeza. Pronađena je značajna negativna korelacija između mjere impostorizma sa mjerama samopoštovanja, ekstraverzije, savjesnosti, na druge usmjereni perfekcionizam i prihvatanje etikete nadarenosti. Značajna pozitivna korelacija utvrđena je između mjere fenomena uljeza i emocionalnosti, anksioznosti, socijalno propisanog i sebi usmjerenog perfekcionizma i subskala zabrinutost zbog različitosti usljed posjedovanja oznake nadarenosti i kritički stav u evaluaciji vlastite performanse mjere problema prilagodbe učenika. Medijacijski efekti varijabli prihvatanje etikete nadarenosti i problema prilagodbe učenika na odnos samopoštovanja i impostorizma nisu statistički značajni, ali je utvrđeno da je samopoštovanje značajan prediktor fenomena uljeza. Pretpostavljeni moderacijski efekt nadarenosti također nije statistički značajan. Nije utvrđena značajna razlika u stereotipnim uvjerenjima o nadarenosti među grupama. Ispitanici muškog i ženskog spola podjednako doživljavaju simptome impostorizma, dok je rezultat na subskalama sebi usmjereni i na druge usmjereni perfekcionizam značajno viši u korist ženskih ispitanika.

Ključne riječi: *fenomen uljeza, nadarenost, samopoštovanje, perfekcionizam, osobine ličnosti.*

Abstract

The aim of the study was to examine the prevalence of symptoms and the difference in outcomes on the measure of impostor phenomenon (modified Clance IP scale) between groups of gifted students, competitors in mathematics, physics, informatics and related fields at cantonal and higher levels of competition (N=86) and non-gifted students (all other research participants, N=84), to determine the correlation between different personality measures (self-esteem, perfectionism, personality traits) and impostor phenomenon, check the mediation effect of the measures Acceptance of giftedness etiquette and the Students' adjustment problem inventory on the relationship between self-esteem and impostorism, check the moderating effect of giftedness in the relationship between self-esteem and measures of personality, and the prevalence of stereotypes about giftedness among these groups. The results show that both groups of students experience equally moderate symptoms of impostor phenomenon. A significant negative correlation was found between the measure of impostorism with the measures of self-esteem, extraversion, conscientiousness, other-oriented perfectionism and acceptance of giftedness etiquette. A significant positive correlation was found between the impostor phenomenon and emotionality, anxiety, socially prescribed and self-oriented perfectionism, and the difference concern scale and critical evaluation scale of the Students' adjustment problem inventory. The mediation effects of the variables acceptance of giftedness etiquette and students' adjustment problem inventory on the relationship between self-esteem and impostorism were not statistically significant, but self-esteem was found to be a significant predictor of impostor phenomenon. The assumed moderating effect of giftedness was also not statistically significant. No significant difference was found in the stereotypical beliefs about giftedness. Male and female respondents experience the symptoms of impostorism equally, while the score on the self-oriented and other-oriented perfectionism scales is significantly higher in favor of female respondents.

Key words: *impostor phenomenon, giftedness, self-esteem, perfectionism, personality traits.*

Uvod

Sindrom uljeza i teorije koje ga objašnjavaju

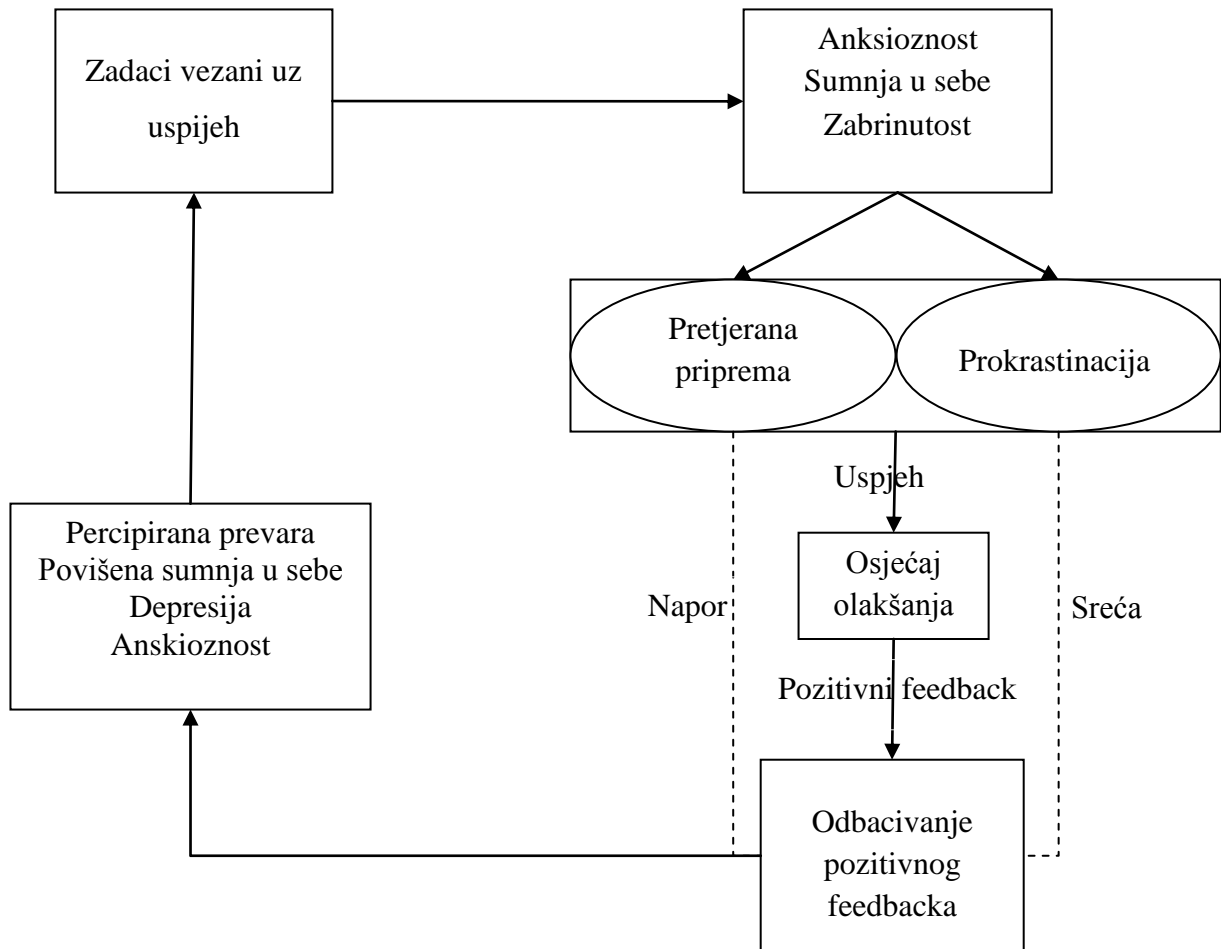
Sindrom uljeza (eng. impostor syndrome ili impostor phenomenon) prvi put je (Sakulku i Alexander, 2011) opisala Dr. Pauline Clance (Clance i Imes, 1978) kod visoko uspješnih žena u kliničkom okruženju koje su izjavljivale da ne zaslužuju zasluge za svoj uspjeh, te su iskazivale strah od toga da će ih drugi razotkriti kao prevarante. Većina istraživanja ovog fenomena bazira se na istraživanju sindroma uljeza kao osobine ličnosti ili dispozicije. Ovi autori dalje navode da Harvey (1981) tvrdi da bilo ko sebe može vidjeti kao uljeza ukoliko ne uspije internalizirati uspjeh, te da ovaj fenomen nije ograničen samo za visoko uspješne pojedince. McElwee i Yurak (2010) daju podršku Harveyevoj tvrdnji, navodeći da ovaj fenomen nije ograničen samo na osobe koje postižu visok rezultat na skalama sindroma uljeza, dovodeći u pitanje postavku sindroma uljeza kao stabilne osobine ličnosti, nego se može utvrditi kod osoba različitih osobina ličnosti i u različitim situacijama. Time predlažu pogled na sindrom uljeza kao na fenomen pojave i izražavanja negativnog afekta u pogledu dobivanja, u percepciji osoba koje ga doživljavaju, pretjerano pozitivnog feedbacka, u datim situacijama.

Clance (1985) opisuje sindrom uljeza kao „unutarnji doživljaj intelektualne prevare“ (osoba se pretvara da je nešto što nije), zbog nemogućnosti internalizacije uspjeha. Obilježen je sa šest karakteristika (Sakulku i Alexander, 2011):

- Ciklus sindroma uljeza
- Potreba da se bude poseban ili najbolji
- Superčovjek/superžena aspekti (povezano sa potrebom da se bude najbolji)
- Strah od neuspjeha
- Poricanje kompetentnosti i umanjivanje vrijednosti pohvala
- Strah i osjećaj krivnje zbog uspjeha

Kada osoba treba obaviti neki zadatak javljaju se anksiozni simptomi na koje osoba dalje reagira ili početnom prokrastinacijom i uspaničenom pripremom ili ekstremno prekomjernom pripremom. Nakon pozitivne povratne informacije o zadatku, ove osobe odbijaju pohvale i negiraju vezu između njihovog uspjeha i sposobnosti. Smatraju da su uspješno obavili zadatak ili zbog prekomjerne pripreme, što prema njima, nije odraz njihovih sposobnosti, ili da im se

posrećilo ukoliko su početno prokrastinirali. Ovakva uvjerenja potkrepljuju iznad navedene strahove i ciklus se ponavlja (Sakulku i Alexander, 2011). Ciklus sindroma uljeza prikazan je na slici 1.

Dijagram 1. Ciklus Sindroma uljeza (preuzeto iz Sakulku i Alexander, 2011)

Osobe koje pretjerano rade na nekom zadatku prepoznaju tu aktivnost kao pretjeranu, ali ne mogu prekinuti s tim obrascem ponašanja, što je povezano sa njihovim uvjerenjem da neće postići uspjeh ako se ne budu pridržavali takvog obrasca ponašanja (Clance, 1985; prema Sakulku i Alexander, 2011). Nadalje, nakon uspješno obavljenog zadatka, osjećaji prevare se intenziviraju, što Clance (1985; prema Sakulku i Alexander, 2011) objašnjava time da ove osobe imaju jako visoka očekivanja u svojim ciljevima, te bilo kakva diskrepanca između tih očekivanja i stvarnog uratka vodi negiranju pozitivnog feedbacka. Previsoka očekivanja uz percepciju stvarnog uratka kao neodgovarajućeg postavljenim očekivanjima, intenziviraju osjećaj da je osoba prevarant.

Osobe koje doživljavaju osjećaje i simptome sindroma uljeza, često imaju potrebu da budu najbolji i posebni u onome što rade. Clance (1985; prema Sakulku i Alexander, 2011) opisuje da su ove osobe često bile među najboljima u razredu kroz školovanje, te kada se susretnu sa drugim osobama koje su jednako uspješne ili čak i više nego oni, zaključuju da nisu posebni i odbacuju svoje talente kao prosječne. Postavljajući previsoke, perfekcionističke standarde, ne uspijevajući ih ostvariti osjećaju se razočarano, te gube samopouzdanje u svoje sposobnosti. U skladu s tim, doživljavaju strah od neuspjeha, te imaju tendenciju raditi previše kako bi izbjegli neuspjeh. Kada percipiraju neuspjeh, ovi pojedinci ne samo da odbacuju pozitivnu povratnu informaciju i objektivne pokazatelje uspjeha, nego formiraju argumente kojima pokušavaju dokazati da ne zaslužuju pohvale. Osjećaju i strah ili krivnju zbog uspjeha jer ih ti uspjesi u njihovoj okolini mogu predstaviti kao drugačije (ukoliko se ističu po uspjehu u porodici, među vršnjacima ili u širem društvu), te brinu da će biti odbačeni ili manje povezani sa drugima. Harvey i Katz (1985; prema Hoang, 2013) tvrde da porodica može imati najveći utjecaj na izazivanje osjećaja sindroma uljeza jer pojedinac unutar porodice može imati različite uloge koje ga opisuju kao drugačijeg ili izvanrednog, odnosno boljeg od ostalih, zbog čega može osjećati krivnju što je uspješniji od drugih članova.

McClellan i Avella (2016) daju prikaz dvije grupe impostora i četiri vrste ponašanja koje je utvrdila Clance u svom prvom istraživanju žena koje pokazuju simptome ovog sindroma u članku Clance i Imes (1978). Prvu grupu čine žene koje su od djetinjstva bile upoređivane sa braćom, sestrama i rodbinom po sposobnostima. One su zbog usporedbe htjele dokazati da su jednako ili više sposobne od usporednih osoba, te su označene kao osjetljive. Misao o tome da su drugi upravo u tome da one nisu dovoljno dobre kao osobe sa kojima ih porede, dovela ih je do početka osjećaja sindroma uljeza. Druga grupa je sačinjena od žena kojima je od rane dobi rečeno da su izuzetno sposobne i inteligentne i da mogu postići sve što požele. Kroz odrastanje su počele doživljavati situacije koje ne potvrđuju to viđenje njih kao superiorno sposobne osobe, te su počele kriti svoju stvarnu percepciju sebe osjećajući se kao prevaranti. Prvu grupu ponašanja iskazuju žene koje se fokusiraju na marljivost i naporan rad, te žive u strahu od razotkrivanja njihovog nedostatka inteligencije. Druga vrsta ponašanja ukazuje na žene koje iskazuju osjećaj da su prevaranti i pokušavaju to prikriti tako što svoja stvarna mišljenja i ideje zadržavaju za sebe jačajući osjećaj prevare i priklanjajući se idejama kolega. Treću grupu ponašanja koriste žene koje se koriste šarmom i perceptivnošću kako bi stekle određeni položaj među kolegama i kod menadžera ili šefova.

Četvrtu grupu ponašanja iskazuju žene koje očekuju neodobravanje ili negativnu percepciju od drugih zbog njihovih sposobnosti u zadacima i poslovima koji su prvenstveno dominantno muški.

Autori Harvey i Katz (1985; prema Sakulku i Alexander, 2011) predložili su tri faktora koji formiraju sindrom uljeza: uvjerenje da je osoba nadmudrila/prevarila druge; strah od razotkrivanja kao prevaranta; nemogućnost atribuiranja uspjeha unutarnjim kvalitetama, kao što su sposobnosti, inteligencija, vještine, tvrdeći da je ova konceptualizacija specifičnija od one koju predlaže Clance (1985).

Kolligian i Sternberg (1991; prema Sakulku i Alexander, 2011) predlažu termin „percipirana prevara“ koja predstavlja kombinaciju kognitivnih i afektivnih komponenti umjesto sindroma uljeza kao emocionalnog poremećaja. Međutim, oba koncepta dijele iste koncepcije faktora kao što su ideja o prevari, samokritičnost, pritisak zbog uspjeha i negativne emocije.

Kets de Vries (2005; prema Sakulku i Alexander, 2011) predlaže da se sindrom uljeza može shvatiti kao normalno socijalno ponašanje, gdje se od ljudi očekuje da sakriju svoje slabosti u društveno prihvatljivom okviru. Fenomen objašnjava kao kontinuum na čijim krajevima se nalaze stvarni impostorizam i neurotični impostorizam. Stvarni impostorizam može doživjeti bilo koja osoba koja se predstavlja okolini kao nešto što nije, čime varaju druge stvarajući lažnu predstavu o sebi. Tu se strah javlja kao realan strah od razotkrivanja kao prevaranta. Neurotični impostorizam je sličniji koncepciji autorice Clance koji uključuje strah od neuspjeha i uspjeha, perfekcionizam, prokrastinaciju i radoholičarsku ličnost.

U prilog Kets de Vriesovoj (2005) ideji da sindrom uljeza ljudi mogu koristiti na način da se predstave društvu kao nešto bolje od onoga što smatraju da jesu, idu hipoteze autora McElwee i Yurak (2007) koji tvrde da se impostorizam može koristiti kao samoprezentacijska strategija. Ona se bazira na tvrdnji da osobe koje doživljavaju sindrom uljeza na ovaj način, ne vide da ih drugi percipiraju pozitivnije nego oni sami sebe, iako bi se to prema teoriji sindroma uljeza očekivalo. Leonhardt, Bechtoldt i Rohrmann (2017) prave razliku između „stvarnih impostora“ i „strateških impostora“. Stvarni impostori su osobe koje doživljavaju visoke nivoe anksioznosti, iskazuju visoko negativnu samoevaluaciju, imaju tendencije izražavanja visokog perfekcionizma i prokrastinacije, te opisuju stres i napor povezan sa poslom kao jako visoke. Strateški impostori ne doživljavaju visoke nivoe anksioznosti, iskazuju pozitivnu samoevaluaciju, ne postavljaju jako visoke standarde kao stvarni impostori, ne iskazuju tendenciju prema prokrastinaciji, niti opisuju da doživljavaju visok stres i napor na poslu.

Dalje, stvarni impostori se od strateških razlikuju prema afektivnom doživljaju, ali ne prema samoprezentacijskim strategijama (McElvee i Yurak, 2007).

Uvid u kognitivne procese putem kojih osobe koje doživljavaju sindrom uljeza, negiraju zasluge i pohvale za svoje uspjehe daje nam Swann (1982) kroz teoriju samopotvrđivanja. U toj teoriji on pretpostavlja da sve osobe u interakcijama sa okolinom teže potvrditi svoja uvjerenja o sebi neovisno o valenciji istih. Tri ključne pretpostavke (Swann i Buchmester, 2012) teorije samopotvrđenja su:

1. Kada se uspostave obrasci življenja i održavaju određeno vrijeme, ljudi ih sažimaju razvijajući stabilnu samopercepciju.
2. Te samopercepcije pružaju ljudima snažan osjećaj koherentnosti.
3. Osjećaji koherentnosti su toliko privlačni da će se ljudi snažno boriti da ih zadrže, čak i kada to znači izdržati bol i neugodnosti.

Ljudi primaju mnogo informacija iz okoline iz kojih stvaraju uvjerenja o sebi i svijetu. Kroz uvjerenja o sebi ljudi percipiraju realnost i daju joj značenje. Kada bi se poljuljala temeljna uvjerenja osobe to bi dovelo u pitanje svaku percepciju sebe i svijeta oko sebe. Zbog toga je ljudima važno da održe tu koherentnu sliku o sebi (Swann i Buchmester, 2012).

Nekoliko studija je potvrdilo da ljudi preferiraju feedback koji potvrđuje njihova uvjerenja o sebi kao i negiranje tvrdnji o njima za koje smatraju da nisu u skladu sa njihovim uvjerenjima (Swann i Read, 1981a, Swann i Hill, 1982; prema Swann, 1982). U obje studije pronađeno je da se ljudi uz negiranje navedenih tvrdnji, ponašaju u skladu sa svojim uvjerenjima o sebi da bi dokazali da je njihovo uvjerenje tačno. Dakle, ako osoba smatra da je društvena, ona će se predstavljati okolini kao takva, da bi potvrdila svoje uvjerenje o sebi, kao i dobila feedback iz okoline koji potvrđuje to mišljenje. Ovaj proces implicira strategiju samoprezentacije prema kojoj osoba koja želi da je okolina vidi u određenom svjetlu, može utjecati na okolinu da bi ona stvorila to željeno mišljenje o njoj. Naprimjer, ako neko želi da ga drugi vide kao moćnog i nemilosrdnog, može pokušati zastrašiti ljude sa kojima se susreće, dok neko ko želi da ga se percipira kao kompetentog, može stalno pokušavati iskazivati i dokazivati svoja znanja i vještine (Swann, 1982). Samoprezentacijske strategije mogu biti pozitivnog predznaka, kada ih osoba koristi kako bi sebe predstavila u što boljem svjetlu, i negativne, kada osoba predstavlja sebe u nerealno lošem izdanju (John i Robins, 2004; prema McElwee i Yurak,

2007). Na osnovu toga, McElwee i Yurak (2007) pretpostavljaju da impostorizam može predstavljati samoumanjujuću samoprezentaciju.

Možemo zaključiti da pojedinci koji doživljavaju stvarni impostorizam kako ga opisuju Leonhardt i sar. (2017), u skladu sa teorijom samopotvrđivanja, teže potvrđivanju slike sebe kao osobe koja je postigla uspjeh u nekom zadatku zbog toga jer joj se posrećilo ili zbog toga što je pretjerano radila na pripremi i rješavanju zadatka, a ne iz razloga što posjeduje sposobnosti potrebne za njegovo uspješno izvršenje. Nadalje, iz navedenog proizlazi da ovi pojedinci mogu nastojati potvrditi svoju nekompetentnost ponašajući se na način koji će ugroziti njihovu izvedbu. Prema McElwee i Yurak (2007), Cowman i Ferrari (2002) su našli da impostori pokazuju više ovakvih ponašanja koja ometaju vlastitu izvedbu od osoba koje ne doživljavaju ovaj sindrom.

Neka istraživanja su potvrdila hipotezu da se osobe bolje prisjećaju eksperimentalnih zadataka u kojima su dobili samopotvrđujuće informacije nego onih u kojima su dobili informacije koje nisu u skladu sa njihovom slikom o sebi (Crary 1966; Silverman, 1964; prema Swann 1982). Istraživanjima je pronađeno da ljudi lakše pohranjuju i lakše se dosjećaju samopotvrđujućeg feedbacka od onog koji je u diskrepanci sa samopercepcijom sebe (Suinn, Osborne i Page, 1962; Crary, 1966; Silverman, 1964; Swann i Read, 1981b, istraga 3; prema Swann, 1982). Prema tome, moguće je pretpostaviti da će se impostori lakše dosjetiti informacija o: svojim prošlim objektivnim neuspjesima, o uspjesima koje percipiraju kao neuspjehe zbog nepostizanja svojih previsokih standarda, negativnog feedbacka i informacija o uspjesima za koje smatraju da su ih postigli pomoću drugih faktora pored njihovih sposobnosti, i time pojačati svoje uvjerenje o načinu uspjeha u određenoj trenutnoj situaciji na osnovu sreće ili prekomjernog rada. Time dalje osnažuju svoja uvjerenja o nekompetentnosti i neprimjerenosti. Štaviše, pronađeno je da kada je povratna informacija nekongruentna sa slikom o sebi, ona se pri dosjećanju iskrivljuje u smjeru koji je predstavlja kongruentnijom percepciji sebe (Story, 1998; prema Swann i Buchmester, 2012). Dakle, ako osoba ima negativno mišljenje o sebi ona će se neutralne povratne informacije prisjetiti kao negativnije, tj. u skladu sa njenom samopercepcijom.

Atribucijska teorija (Deaux 1976; prema Langford i Clance, 1993) pretpostavlja da kada je očekivan negativan ishod neke situacije, taj ishod će vjerovatnije biti pripisan privremenim, vanjskim utjecajima kao što su zalaganje, odnosno napor ili sreća.

Na taj način se objašnjava doživljaj percipirane prevare kod impostora, gdje oni imaju mala očekivanja o pozitivnom ishodu, odnosno uspjehu, te rezultate tog ishoda pripisuju sreći ili ulaganju napora u rad (Langford i Clance, 1993).

Prema Chayer i Bouffard (2010), Festinger (1954) tvrdi da ljudi imaju prirodnu sklonost uspoređivanju sebe sa onima koji su bolji od njih što je nazvano uzlaznom socijalnom usporedbom. Također, interes za socijalnu usporedbu veći je kod osoba koje sumnjaju u svoje sposobnosti, koje imaju niže samopoštovanje i koje su pod iznimnim stresom (Festinger, 1954; Tylor i sar., 1990; Ybema i Buunk, 1995; prema Chayer i Bouffard, 2010), te je Van der Zee i sar. (1996; prema Chayer i Bouffard, 2010) našao da se osobe sa nižim samopoštovanjem vjerovatnije uspoređuju procesom silazne socijalne usporedbe, tj. sa osobama manje sposobnim od njih samih radi održavanja pozitivne samoevaluacije. Smith (2000) formira model socijalne usporedbe prema kojem postoje četiri kategorije usporedbe; silazna i uzlazna identifikacija i silazni i uzlazni kontrast (Chayer i Bouffard, 2010). Rezultati njihove studije na uzorku 10-12 godina stare djece, potvrdili su hipotezu da impostori koriste silaznu identifikaciju i uzlazni kontrast. Osvrnemo li se na Swannovu (1982) teoriju samopotvrđivanja, možemo vidjeti vezu između potrebe impostora za potvrđivanjem sebe kao nisko kompetentne osobe i silazne identifikacije, odnosno identifikacije sa manje sposobnim vršnjacima, što nam daje uvid u proces nastanka i razvoja simptoma sindroma uljeza.

Varijable povezane sa sindromom uljeza

Okolinski faktori

Utvrđeno je da porodično okruženje, porodična dinamika i odgojni stil mogu utjecati na vrijednosti i ponašanje vezano za uspjeh kod djece, kao i na način na koji će dijete naučiti nositi se sa uspjehom i neuspjehom (Thompson, 2004; prema Sakulku i Alexander, 2011). Clance (1985; prema Sakulku i Alexander (2011), predložila je četiri opće karakteristike porodice koje doprinose ponavljanju fenomena impostora: (1) percepcija impostora da su njihovi talenti netipični u poređenju sa članovima porodice, (2) porodične poruke koje prenose važnost intelektualnih sposobnosti i da uspjeh zahtijeva malo napora, (3) diskrepanca između povratnih informacija o sposobnostima i uspjehu impostora koje proizlaze iz porodice i drugih izvora, i (4) nedostatak pozitivnog pojačanja, odnosno podrške.

Na osnovu istraživanja Bussotti (1990), Langford i Clance (1993) navode da impostori vjerovatnije dolaze iz porodica koje ne podržavaju dovoljno pojedinca, gdje su komunikacija i ponašanje kontrolisani pravilima, te je značajno prisutna konfliktna atmosfera.

Sakulku i Alexander (2011) za isto istraživanje dodaju zaključke da u porodicama iz kojih dolaze impostori vjerovatnije postoji manjak prihvatljivog izražavanja emocija među članovima ali uz povećano iskazivanje agresije. Također navode da je ukupan doprinos porodičnog okruženja u ovoj studiji umjeren. Isti autori navode da su Sonnak i Towell (2001) pronašli slabu korelaciju između impostorizma i roditeljskog prezaštitnog odgojnog stila, gdje su Want i Kleitman (2006), proširili ove nalaze zaključujući da je odgojni stil oca (briga i prezaštićivanje) značajno predviđao strah impostora, dok je majčin odgojni stil odnosno majčina briga predviđala ponašanja koja ometaju vlastitu izvedbu. Nekoliko studija je također otkrilo više nivoe sindroma uljeza kod pojedinaca čije su porodice naglašavale intelektualne sposobnosti i visoka dostignuća (Clance i Imes, 1978; King i Cooley, 1995; prema Castro, Jones, i Mirsalimi, 2004).

Castro, Jones, i Mirsalimi (2004) utvrdili su značajnu umjerenu korelaciju parentifikacije i sindroma uljeza. Parentifikaciju objašnjavaju kao porodični odnos u kojem su uloge roditelja i djece zamijenjene, tj. djeca preuzimaju ulogu roditelja. Takva djeca žrtvuju svoje potrebe radi zadovoljenja potreba i želja svojih roditelja. Na taj način ne razvijaju nezavisan self i nikada ne razviju realnu percepciju svojih mogućnosti jer većinom ne mogu ostvariti sve roditeljske potrebe i želje. Kao rezultat toga, ova djeca često pate od anksioznosti kao odrasli i zabrinutosti zbog neadekvatnosti u ispunjavanju zahtjeva i očekivanja koja sami sebi postavljaju (Chase, 1999; prema Castro, i sar., 2004), što je u skladu sa opisom osoba koje doživljavaju sindrom uljeza. Ovi autori dalje navode istraživanja Schimming (2001) i Jurković, Thirkield, i Morrell (2001) koji su utvrdili da postoji veći rizik za parentifikaciju kod samohranih roditelja, kao i istraživanje Carroll i Robinson (2000) koji su otkrili da su djeca radoholičara postigla znatno veće mjere depresije i parentifikacije od djece neradoholičara, te da djeca alkoholičara također imaju veću vjerovatnost parentifikacije od djece nealkoholičara (Burnett, Jones, Bliwise, i Ross, 2002; Carol i Robinson, 2000; Chase, Demming, i Wells, 1998; Goglia, Jurković, Burt, i Burge-Callaway, 1992). Drugim riječima, osjećaj neautentičnosti naučen u djetinjstvu može ostati dio identiteta parentificiranog djeteta, dok ono prolazi proces odrastanja. Ovo može objasniti sindrom uljeza barem kod nekih odraslih. Nakon što su razvili shemu selfa kao neautentične osobe, parentificirana djeca mogu u odrasloj dobi odbaciti dokaze da su ustvari vješti ili talentirani, osjećajući se kao prevaranti,

odnosno impostori (Castro, i sar., 2004). Langford i Clance (1993) u objašnjenju nalaza Bussotti (1990), također se pozivaju na fenomen parentifikacije tvrdeći da do njega dolazi u porodicama u kojima manjka podrška djetetovih osjećaja i individualnog razvoja, gdje djeca razvijaju lažni self da bi dobili validaciju, te da se taj lažni self nosi u odraslu dob gdje se pojedinci osjećaju kao prevaranti.

Iako je pronađena slaba pozitivna korelacija između porodične orijentacije postignuća i straha od prevare, King i Cooley (1995; prema Sakulku i Alexander, 2011), su primijetili da svako dijete iz porodice koje ima jake vrijednosti postignuća ne postaje impostor. Predložili su da način na koji porodice dostavljaju poruke o svojim vrijednostima postignuća mogu igrati važnu ulogu u doprinosu razvoju impostorizma i da individualne razlike djece, kao što su razlike u osobinama ličnosti, također mogu biti važne.

Jedna od karakteristika osoba koje doživljavaju sindrom uljeza je nemogućnost internalizacije uspjeha. Clance (1985; prema Sakulku i Alexander, 2011) tvrdi da je djeci teško internalizirati uspjeh kada je njihova performansa nedosljedno podržana ili nedosljedno validirana od strane roditelja i drugih članova porodice. Kada je djetetov uspjeh od strane porodice viđen ne kao rezultat intelektualnih sposobnosti, nego kao rezultat utjecaja drugih faktora kao što su djetetova socijalna kompetencija ili učiteljeva subjektivnost u ocjenjivanju, tada dijete može imati nejasne poruke o svojim sposobnostima i to može doprinijeti razvoju osjećaja impostorizma (Clance i Imes, 1978; prema Sakulku i Alexander, 2011).

Zaključno, porodični faktori igraju važnu ulogu u razvoju sindroma uljeza, mada pronađene korelacije nisu visoke.

Varijable ličnosti

Provedena su brojna istraživanja koja su pokušala otkriti varijable ličnosti povezane sa pojavom i održavanjem fenomena percipirane prevare. Najveći akcenat je stavljen na varijable modela velikih pet izuzevši otvorenost prema iskustvu: ekstroverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam, kao i na perfekcionizam, samopoštovanje i emocionalnu inteligenciju.

Istraživanja su pokazala da je fenomen percipirane prevare povezan sa simptomima depresije (Mattie i sar., 2008; McGregor i sar., 2008; Kolligian i Sternberg, 1991; Chrisman i sar., 1995), sa anksioznošću (Oriel i sar., 2004; Kolligian i Sternberg, 1991; Chrisman i sar., 1995;

Ross i sar., 2001), strahom od uspjeha i neuspjeha (Fried-Buchalter, 1997), niskim samopoštovanjem (Ghorbanshirodi, 2012; Chrisman i sar., 1995; Thompson et al., 1998), suicidalnim idejama (Leste i Moderski, 1995), neuroticizmom (Bernard i sar. 2002), niskim samoprihvatanjem i dobrobiti (September i sar., 2001), (prema Dudău, 2003; Leonhardt, Bechtoldt, i Rohrmann, 2017).

Prema Langford i Clance (1993), Topping (1983) je istraživanjem sindroma uljeza na profesorima utvrdio jaku pozitivnu korelaciju između ovog sindroma i anksioznosti što je poslije potvrđeno nalazima Clance u kliničkom ispitivanju žena na kojima je prvobitno opisala ovaj sindrom. Anksioznost je sastavni dio procesa u ciklusu sindroma uljeza i jedan od temeljnih doživljaja ovog fenomena. Prema Sakulku i Alexander (2011), Chae i sar. (1995), Casselman (1991) utvrdili su da je neuroticizam snažan prediktor strahova impostora te da je snažno povezan sa sindromom uljeza i kod muškaraca i kod žena. Utvrđeno je da osobe koje iskazuju visok nivo fenomena percipirane prevare doživljavaju visoke nivoe anksioznosti, straha, sumnje i psihosomatskih simptoma (Clance i O'Toole, 1988; Kananifar i sar., 2015). Rohrmann, Bechtoldt i Leonhardt (2016) utvrdili su da su kod impostora izražene kognitivne komponente anksioznosti kao manjak samopouzdanja, sumnja, strah, više nego emocionalna ili fizička napetost, kao i visoku povezanost impostorizma i disforničnih raspoloženja. Wenar (1994) u razvojnoj dimenziji kliničke anksioznosti navodi da „starija djeca mogu patiti bilo zbog kroničnog osjećaja nesposobnosti ili zbog precjenjivanja vlastitih sposobnosti, nerealno visokih očekivanja od uspjeha, što ih čini osjetljivima na pretjerane reakcije na uobičajene neuspjehe i zapreke“ (str. 235), te da se u adolescenciji pojačavaju razvojno normalni strahovi vezani uz uspjeh.

Pronađena je pozitivna korelacija između sindroma uljeza i introverzije mjerena Myers-Briggsom testom ličnosti (Lawler, 1984; Holmes i sar. u tisku; Prince, 1989; prema Langford i Clance, 1993). Introverti također sebe vjerovatnije opisuju kao stidljive i anksiozne sa niskim samopouzdanjem od ekstroverata, što je u skladu sa onime kako se opisuju impostori (Clance, 1985; prema Langford i Clance, 1993).

Chae i sar. (1995) našli su slabu negativnu povezanost savjesnosti, ugodnosti i impostorizma zaključujući da niža savjesnost reflektira nižu samodisciplinu u načinu rada ovih osoba, što su Bernard i sar. (2002) potvrdili (Sakulku i Alexander, 2011; Bernard i Neblett, 2017).

Kets de Vries (2005) za impostore navodi da su „oni "apsolutni" perfekcionista, koji postavljaju pretjerano visoke, nerealistične ciljeve, a zatim dožive samoporažavajuće misli i ponašanja kada ne mogu da dostignu te ciljeve“ (str. 3). Također objašnjava da su oni često radoholičari jer žele kompenzirati nedostatak samopoštovanja iz straha da budu razotkriveni kao prevaranti. Sklonost impostora da odbacuju pozitivne povratne informacije i održavaju visoke standarde za samoevaluaciju, dok su kritični prema svojoj nesposobnosti da ostvare ove standarde, može se smatrati konzistentnim sa perfekcionizmom (Sakulku i Alexander, 2011). Nadalje, ovi autori navode istraživanje u kojem je pronađeno da su nivoi perfekcionističkih kognicija visoki kod ispitanika koji su prijavili visoke nivoe strahova impostorizma, kao što je tendencija ka eksternalizaciji uspjeha, držanje visokih standarda za samoevaluaciju, prekomjerna generalizacija jednog doživljaja neuspjeha u njihovom cjelokupnom samopoštovanju i visok nivo samokritičnosti. Thompson, Foreman i Martin (2000) su uporedili impostore i neimpostore u njihovim afektivnim i kognitivnim reakcijama na pravljenje grešaka; otkrili su da su impostori prijavili veću zabrinutost zbog svojih grešaka i veću tendenciju da precjenjuju broj grešaka koje su napravili od onih koji nisu bili impostori. Pored toga, impostori su također izjavili da su nezadovoljni svojim radom i da su svoj učinak smatrali manje uspješnim od onih koji nisu impostori. Ovi nalazi pružili su empirijsku podršku za zapažanja Clance (1985) da impostori odbacuju svaku izvedbu koja ne dostiže njihov savršeni standard i smatraju da je ta izvedba razočaravajuća (Sakulku i Alexander, 2011). Ferrari i Thompson (2006; prema Sakulku i Alexander, 2011), pronašli su da impostori imaju potrebu da izgledaju sposobni, kompetentni i uspješni kako bi stekli poštovanje i divljenje od drugih. Oni također nastoje da prikriju svoju nesavršenost tako što se ne uključuju u situacije kada postoji vjerovatnost otkrivanja njihovih ograničenja drugima.

Uz navedeno, ove osobe teže tome da izgledaju dobro u očima drugih ljudi, da ih poštuju i da im se dive, ali nemaju problema u otvorenoj komunikaciji o svojim pogreškama kao perfekcionista (Frost i sar., 1995; Ferrari i Thompson, 2006; Cromwell, Brown, Sanchez-Huceles, i Adair, 1990; prema Sakulku i Alexander, 2011). Nadalje je pronađeno da oni žele postići perfekciju zbog odobravanja okoline (žele dostići kriterij za koji misle da drugi ljudi od njih očekuju) što prirodaje socijalni aspekt perfekcionizmu kod osoba sa sindromom uljeza Cromwell i sar. (1990; prema Sakulku i Alexander, 2011).

Hill i sar. (2004), formulisali su model prema kojem postoje dvije vrste perfekcionizma - savjesni i samoevaluativni (Dudău, 2014). Istraživanjem povezanosti ovih vrsta perfekcionizma sa sindromom uljeza, Dudău (2014) je pronašla jaku povezanost između tri

komponente samoevaluativnog perfekcionizma (zabrinutost o greškama, potreba za odobrenjem, ruminacija) i sindroma uljeza, dok je četvrta komponenta (percipirani pritisak od roditelja) imala slabu povezanost sa ovim fenomenom. Kada je u pitanju savjesni perfekcionizam, pronađena je samo slaba negativna korelacija između komponente organiziranost i sindroma uljeza, što je u skladu sa prethodno navedenim istraživanjima povezanosti savjesnosti i impostorizma (Chae i sar., 1995; Bernard i sar., 2002; prema Sakulku i Alexander, 2011). Njen nalaz (Dudău, 2014) u pogledu samoevaluativnih dimenzija perfekcionizma odražava činjenicu da osobe sa čestim simptomima impostorizma mogu imati tendenciju da traže potvrdu od drugih, da budu osjetljive na kritike, preispitivati se i razmišljati o nesavršenom učinku (ruminacija), izražavati zabrinutost zbog grešaka i prezirati pritisak za postizanje izvrsnosti kako bi dobili odobrenje roditelja.

Ghorbanshirodi (2012) je pronašao umjerenu negativnu korelaciju sindroma uljeza i samopoštovanja kod studenata medicine. Među komponentama emocionalne inteligencije nađena je značajna pozitivna korelacija između "procjene i iskazivanja emocije" i "upotrebe emocija" sa sindromom uljeza, ali nije bilo značajne korelacije između „emocionalne regulacije“ i sindroma uljeza, te je rezultat interpretiran tako da povećanje "procjene i izražavanja emocija" i "upotreba emocija" mogu dovesti do povećanja vjerovatnoće ranjivosti pojedinca koji izražava simptome impostorizma. S obzirom na prirodu studije, kada je riječ o korelacijama trebamo biti oprezni u donošenju pretpostavki i zaključaka o smjeru povezanosti varijabli. Njegove nalaze potvrdili su Mascarenhas, D'Souza, i Bicholkar (2019) i Egwurugwu, i sar. (2018), te (Peteet i sar. 2015; Leary i sar. 2000; prema Bernard i Neblett, 2017) također utvrđujući negativnu korelaciju impostorizma i samopoštovanja.

Kao razloge važnosti istraživanja samopoštovanja navode nalaze da je nisko samopoštovanje povezano sa osjećajem inferiornosti, tugom, depresijom, očajem i može predispozirati suicid, dok je visoko samopoštovanje povezano sa dobrim mentalnim zdravljem, kompetentnošću, samopouzdanjem, visokom produktivnošću, optimizmom, dobrim sposobnostima rješavanja problema i emocionalnom uravnoteženosti (Maslow i sar., 1987; Taylor i Brown, 1988; Battle, 1980; prema Mascarenhas i sar., 2019).

Dudău (2013) ispitala je odnos samopercepcije i stvarne kreativnosti sa impostorizmom kod adolescenata i pronašla da adolescenti koji su postigli visok rezultat na skali impostorizma nasuprot onima sa niskim rezultatom percipiraju da su manje kreativni nego što ustvari jesu, ali da se njihove stvarno izmjerene kreativne sposobnosti nisu značajno razlikovale od

adolescenata sa niskim rezultatom impostorizma. Ovaj nalaz je u skladu sa prethodno navedenim nalazima perfekcionistačkih tendencija impostora (Thompson i sar., 2000; prema Sakulku i Alexander, 2011). Kako navodi da je ova studija eksploratorna te da trenutno nema drugih koje istražuju povezanost ovih varijabli posebno u adolescentnom periodu, rezultate je potrebno tumačiti sa oprezom. Međutim, rezultat ovog istraživanja prema kojem adolescenti sa višim rezultatom impostorizma percipiraju svoje kreativne sposobnosti nižim nego što jesu u skladu su sa teorijom o sindromu uljeza predloženoj prema Clance i Imes (1978).

Dweck (1988); Dweck i Elliott (1983); Elliott i Dweck (1988), (prema Langford i Clance, 1993), formirali su model kojim pokušavaju objasniti individualne razlike u varijablama povezanim sa na uspjeh usmjerenim aktivnostima kao što su izbor vrste aktivnosti, zadatka, perseveracija i emocionalna reakcija na neuspjeh. Utvrdili su da oni pojedinci koji vjeruju da je inteligencija promjenljiv kvalitet koji je motiviran "ciljevima učenja", imaju za primarni cilj povećanje znanja i vještina. Oni koji su prvenstveno vođeni potrebom da uče reaguju na neuspjeh na otporan način, obnavljajući svoje napore kako bi ovladali zadatkom i bez posebnog osjećaja neadekvatnosti. Nasuprot tome, oni koji inteligenciju vide kao fiksni entitet imaju tendenciju da budu motivisani "ciljevima performansi", u kojima je pojedinac motivisan prvenstveno željom da dokaže svoju inteligenciju. Kumar i Jagacinski (2006; prema Dudău, 2013) potvrdili su da što osoba ima viši rezultat na skali impostorizma to je veća vjerovatnoća da ima tendenciju ka motivaciji izbjegavanja i prilaženja „ciljevima performansi“. Dweck (1988) je otkrio da, kada ljudi sa ciljevima performansi iskuse greške ili neuspjeh, imaju tendenciju da reaguju u "bespomoćnom" obrascu ponašanja u kojem se povlače iz zadatka, okrivljuju sebe za neuspjeh, i osjećaju anksioznost i sram. Ove reakcije su slične ponašanjima i osjećanjima koja su opisana u vezi sa fenomenom impostora (Clance, 1985; prema Langford i Clance, 1993).

McClellan i Avella (2016) istraživali su potencijalne razlike fenomena impostora među IT stručnjacima s obzirom na spol, dob i nivo obrazovanja. Jedino dob je imala statistički značajnu povezanost sa impostorizmom tako da se doživljaj prevare smanjivao s porastom dobi. Varijabla čija je vrijednost rasla sa porastom dobi je samopoštovanje, koja se također dovodi u inverzan odnos sa sindromom uljeza. Beard (1990; prema Langford i Clance, 1993) je našao da su za žene impostore, osjećaji impostorizma imali niske korelacije s impulzivnošću i potrebom za promjenom, u skladu s uobičajenim opisom impostora kao opreznim i malo vjerovatnim da se uključe u preuzimanje rizika. Za muškarce, s druge strane, prevarantski osjećaji su bili povezani sa visokom impulzivnošću i jakom potrebom za

promjenama, kao i niskom potrebom za redom. Ove nalaze pokušava objasniti spekulacijom da umjesto da se bave osjećajem neadekvatnosti u stilu povlačenja koji je tipičan za impostore ženskog spola, muškarci impostori mogu da teže kompenzaciji pokušavajući na sve načine da dokažu svoju kompetentnost. Također pretpostavlja da se žene, zbog važnosti koju pridaju socijalnim odnosima, ne upuštaju u dokazivanje svoje kompetentnosti na bilo koji mogući način kao što to čine muškarci.

Drugi način istraživanja koncepta sindroma uljeza pored usmjerenosti na opisivanje fenomena kao karakteristike ličnosti preko povezanosti sa različitim crtama ličnosti jeste predstavljanje tog koncepta kao fenomena koji se može javiti kod bilo koje osobe u bilo kojoj situaciji koja je udešena, odnosno ima uslove da ga izazove. U skladu s tim, utvrđeno je da je sindrom uljeza prisutan i kod različitih etničkih i rasnih podskupina (Bernard i sar., 2017; McClain i sar., 2016; Cokley i sar., 2017; Peteet i sar., 2015; prema Bernard i Neblett, 2017). Ta hipoteza je izražena u istraživanju McElwee i Yurak (2010). Ovi autori dovode u pitanje konceptualizaciju impostorizma kao osobine ličnosti na osnovu dva nalaza prethodnih istraživanja: nije potvrđena centralna tendencija impostora prema kojoj vjeruju da su prevarili druge, tj. da drugi misle da su oni sposobniji i inteligentniji nego što oni sami misle da jesu, gdje je utvrđeno da impostori sami sebe nisko procjenjuju, odnosno vrednuju te da iskazuju da ih i drugi tako vide (Leary i sar. 2000; McElvee i Yurak, 2007; prema McElwee i Yurak, 2010); nadalje, utvrđeno je da se osobe koje doživljavaju sindrom uljeza koriste samoprezentacijskim strategijama koje ometaju njihovu izvedbu (Leary i sar. 2000; McElvee i Yurak, 2007; Cowman i Ferrari, 2002; Thompson, 2006; prema McElwee i Yurak, 2010), o čemu je bilo riječi (vidi str. 5). Pronašli su da osobe koje postižu više rezultate na skalama impostorizma navode više doživljenih situacija u kojima su se osjećali neadekvatno, anksiozno i kao prevaranti, te su dali prikaz situacija u kojima su ispitanici doživljavali strahove impostora: kada je pojedinac nasamo sa jednom osobom, kada se nalazi u grupi gdje su drugi mogli čuti razgovor, akademsko okruženje ili kada je riječ o različitim akademskim vještinama, u radnom okruženju, te kada je riječ o socijalnim vještinama.

Iz navedenog možemo zaključiti da je sindrom uljeza složen koncept koji se može pojaviti kod različitih osoba u različitim situacijama. Pri tome ne možemo isključiti doprinose istraživanja u kojima je utvrđena povezanost između različitih osobina ličnosti i impostorizma kao karakteristike ličnosti, jer su nam oba pristupa potrebna za razumijevanje nastanka i procesa održavanja ovog fenomena.

Sindrom uljeza kod visoko uspješnih ljudi

Sindrom uljeza po svojoj prirodi je fenomen koji se javlja kod visoko uspješnih ljudi, s obzirom da je opisan na uzorku od preko 150 visoko uspješnih žena različitih specijalnosti i akademskih statusa (Clance i Imes, 1978). Autorice tvrde da su u svom kliničkom iskustvu našle da muškarci rjeđe doživljavaju simptome ovog fenomena, te da se to dešava muškarcima sa femininim karakteristikama. Novija istraživanja nisu pronašla razliku između muškaraca i žena u doživljavanju sindroma uljeza (npr. Kets de Vries, 2005; McClean i Avella, 2016; Rohrmann i sar., 2016; Mascarenhas i sar., 2019).

Utvrđena je prisutnost simptoma impostorizma kod npr. IT stručnjaka (McClean i Avella, 2016), studenata medicine (Mascarenhas i sar., 2019), u sektorima finansije i računovodstvo, menadžment ljudskih potencijala i obrazovanje (Vergauwe, Wille, Feys, De Fruyt i Anseel, 2015), rukovoditelja (Jackson, 2018), akademskog osoblja (McDowell i sar., 2015; prema Neureiter i Traut-Mattausch, 2016). Mascarenhas i sar. (2019) navode da je pronađeno da je sindrom uljeza podjednako zastupljen kod osoba oba spola te da se javlja kod ljudi različitih zanimanja kao što su studenti, nastavnici i profesori, menadžeri, fiziolozi, doktori itd. Prema Joshi i Mangette (2018), sindrom uljeza je najzastupljeniji u akademskom sektoru, te Sakulku (2011) navodi da 70% milenialsa doživljava simptome sindroma uljeza barem jednom u životu. Kada pogledamo kulturološki okvir zapadnjačkog društva u kojem individua treba da se ostvari kao uspješna i kompetentna, da bi bila bolja od konkurencije na tržištu rada, koji je prožet kroz obrazovni sistem i prijenos globalnih vrijednosti uspješnosti i individualizma, možemo vidjeti kojim je sve pritiscima okoline individua izložena u pokušaju ostvarenja tih nametnutih ciljeva. Kada se tome dodaju prethodno navedeni psihološki procesi od kojih su neki razvojno uslovljeni dok su drugi reakcije na okolinske i intrapsihičke događaje, stvara se jasnija slika o incidenciji i prevalenciji sindroma uljeza.

Neureiter i Traut-Mattausch (2016) dale su pregled istraživanja u kojima je istraživani utjecaj sindroma uljeza na različite varijable ishoda u radnom okruženju; utvrđene su značajne negativne korelacije impostorizma sa samoeфикасношću (Jöstl i sar., 2012, McDowell i sar., 2015), percipiranom organizacijskom podrškom, organizacijskim ponašanjem radnika i afektivnom odanošću (Grubb i McDowell, 2012), zadovoljstva poslom (Vergauwe i sar., 2015), motivacijom za vođenjem, planiranjem karijere i stremljenju uspona u karijeri (Neureiter i Traut-Mattausch, 2016) itd. Iz navedenog možemo zaključiti da impostorizam ima značajan negativan utjecaj na radnu efikasnost, lični razvoj i organizacijsku efikasnost i

produktivnost u poslovnom svijetu, te da je potrebno raditi na mjerama sprječavanja njegovog razvoja i održavanja, te smanjenja njegovog utjecaja.

Kako smo utvrdili da okolina, posebno faktori porodičnih odnosa i stilova odgoja, kao i određene varijable ličnosti doprinose razvoju i održavanju simptoma sindroma uljeza, možemo pretpostaviti da se razvoj istog dešava od djetinjstva, preko adolescencije do odrasle dobi. Chayer i Bouffard (2010) ispitivali su prisutnost sindroma uljeza kod djece dobi između 10 i 12 godina starosti i utvrdili postojanje niskog intenziteta ovog fenomena. Također, pronašli su značajnu povezanost između impostorizma i socijalne usporedbe, gdje su se djeca, koja su iskazivala strahove impstora, identificirala sa manje sposobnim vršnjacima, odvajajući se od visoko sposobnih vršnjaka, kako smo već objasnili (vidi str. 7). Bernard i Neblett (2017) objašnjavaju kako je adolescencija buran period fizičkog i psihološkog razvoja osobe u kojem se prolaze socijalne, fizičke, psihološke promjene i postavljaju i nameću novi životni ciljevi i razvija self. Kroz percepciju sebe i zahtijeva feedbacka iz okoline adolescent traži i razvija sliku o sebi. Ovi autori navode istraživanje Bouchey i Harter (2005) u kojem je utvrđeno da adolescenti djelimično stvaraju self baziran na socijalnim usporedbama, procjenama od drugih, i internaliziranih samopercepcija nastalih iz mišljenja o tome kako ih drugi percipiraju. U tom procesu, moguće je razviti sliku o sebi kao osobe koja mora dostići očekivane standarde uspjeha postavljene od drugih (npr. roditelja) ili biti bolji od drugih da bi se percipirao vrijednijim i sposobnijim, kroz dobivanje feedbacka da njihov trud nikad nije dostatan i da uvijek mogu bolje, ili da nikada neće moći dostići samopostavljene ili standarde postavljene od drugih njima važnih osoba, gdje onda mogu pretjerano raditi da bi dokazali svoju kompetentnost, ali i biti u nemogućnosti internalizirati uspjeh. To je samo jedan primjer prema kojem osoba može stvoriti sliku o sebi kao neadekvatne, nedovoljno kompetente osobe. Vidljiva je internalizirana patnja koja dalje vodi teškoćama u mentalnom zdravlju, ali i u profesionalnom i privatnom životu osobe.

Sindrom uljeza kod nadarenih učenika

Nadarenost

„Nadarenost je svojevrsan sklop osobina (sposobnosti, motivacije i kreativnosti) koji omogućuje pojedincu da postigne izrazito natprosječan rezultat (produkt) u nekoj domeni ljudske djelatnosti, a taj se produkt može prepoznati kao nov i originalan doprinos u toj oblasti“ (Koren, 1987; prema Čudina-Obradović, 1991, str. 13).

U navedenoj definiciji obuhvaćeni su osnovni elementi koncepta nadarenosti definirani kroz različita shvatanja koji su na isti gledala kao na visoku opću intelektualnu sposobnost, opću sposobnost divergentnog mišljenja, visoku opću ili specifičnu sposobnost, produktivno-kreativnu sposobnost, sposobnost kvalitetne upotrebe misaonih procesa, te visoku područno-specifičnu sposobnost (Čudina-Obradović, 1991). Kada je u pitanju intelektualna sposobnost, psihometrijska definicija nadarenosti zasniva se na stupnju iznadprosječnosti koeficijenta inteligencije, te se prema tome osobe koje imaju IQ 130 i više mogu smatrati nadarenim osobama (Čudina-Obradović, 1991). Naravno, nadarenost se ne može procijeniti samo na osnovu visine koeficijenta inteligencije, a to potvrđuju različiti pristupi i teorije razumijevanja i razvoja nadarenosti. Nekoliko značajnih teorija bavi se pitanjem razvoja i konceptualizacije nadarenosti. Dati ćemo kratak pregled tri teorije nadarenosti.

Renzulli (1978; prema Čudina-Obradović, 1991) opisuje troprstenasti model nadarenosti prema kojem se nadareno ponašanje ogleda u interakciji tri grupe osobina: iznadprosječne sposobnosti, kreativnost i motivacija/predanost zadatku. Za stvaralačko ponašanje potrebno je da sva tri faktora interakcijom djeluju na ponašanje. Od navedenih, kreativnost i motivacija podložniji su promjeni tijekom vremena od sposobnosti, a doprinos svakog od faktora je drugačiji u različitim fazama razvoja i stvaralaštva.

Gagneov model diferencijacije nadarenosti i talentiranosti (Heller, Mönks, Sternberg i Subotnik, 2000) konceptualizira nadarenost kroz razvoj prirodnih, neuvježbanih sposobnosti koje su pod značajnim utjecajem nasljednih faktora u talente koji su visoko uvježbane, sistematski razvijene sposobnosti. Prirodne sposobnosti se nalaze u domenima: intelektualni, kreativni, socioafektivni i senzomotorni. Talenti se razvijaju u područjima: akademsko, umjetničko, ekonomsko, slobodno vrijeme, socijalne akcije, sportsko i tehnološko područje. Taj proces transformacije prirodnih sposobnosti u talente dešava se kroz razvojni proces koji obuhvata maturaciju, neformalno učenje, formalno institucionalno učenje i formalno vaninstitucionalno učenje. Na razvojni proces djeluju intrapsihički (fizički, motivacija, volja, samoregulacija i ličnost) i okolinski (milje, osobe, mogućnosti, događaji) katalizatori. U cijelom modelu zastupljeno je djelovanje i faktora slučajnosti.

Sternbergov model razvoja ekspertize (Heller i sar., 2000) definiše nadarenost kao ekspertizu u razvoju, nastalu kao rezultat genetskih i okolinskih resursa. Stoga, nadareni pojedinci stalno trebaju djelovati na razvoj svoje nadarenosti jer se u protivnom ona gubi. Razvoj ekspertize ovisi o aktivnosti pojedinca u određenom području u kojem se želi razviti i za koje je nadaren.

Model sadrži pet elemenata: metakognitivne vještine, vještine učenja, vještine mišljenja, znanje i motivaciju koji su u interakciji i sa kontekstom.

Iz navedenih teorija vidimo da postoje donekle različita stajališta o konceptu nadarenosti. Ono što sa sigurnošću možemo tvrditi je da se nadarenost razvija pod utjecajem i nasljednih i okolinskih faktora, te da to nije fiksna entitet, nego se mijenja u funkciji vremena i intrapsihičkih i okolinskih utjecaja. U našem istraživanju usmjerili smo se na nadarenost u akademskom kontekstu u oblastima matematike, fizike, informatike i srodnih nauka.

Sindrom uljeza kod nadarene djece i adolescenata

U razvoju svakog djeteta moguće je da ono doživi utjecaj određenih okolnosti koje mogu biti u vezi sa razvojem simptoma sindroma uljeza, a koje smo iznad prikazali (vidi str. 7), pa isto važi i za nadarenu djecu. Karnes (1983; prema Čudina-Obradović, 1991) navodi četiri osnovne potrebe nadarenog djeteta koje njegova porodična okolina treba zadovoljiti da bi podržali djetetovu stvaralačku sposobnost: potrebu za ljubavlju i sigurnošću, potrebu za novim iskustvima, potrebu za postizanjem uspjeha i potrebu za osjećajem odgovornosti i nezavisnosti. Ukoliko se ove potrebe ne zadovolje adekvatno, to će utjecati na smanjivanje motivacije za razvoj njihove nadarenosti što pak utječe na osjećaj vlastite vrijednosti. Pored roditelja, u razvoju nadarenosti važan je i formalni obrazovni proces, pa tako su i učitelji, mentori jako odgovorni za poticanje razvoja nadarenosti svojih nadarenih učenika. U poticanju napretka nadarene djece, važno je staviti naglasak na kontinuirano praćenje potreba i razvoja sposobnosti i vještina, kako ne bi došlo do manjkavog ili pretjeranog pritiska na dijete. Čudina-Obradović (1991) navodi nekoliko ishoda do kojih može dovesti forsiranje djeteta, od kojih su nam važna dva koja možemo povezati sa razvojem simptoma sindroma uljeza opisanih kod visoko uspješnih žena autorica Clance i Imes (1978). Prvi nama bitan pojam forsiranog djeteta opisuje dijete koje u usporedbi sa drugom djecom ostavlja dojam superiornosti, ali u stvarnosti ima jednake ili manje sposobnosti od njegovih vršnjaka. U tom slučaju, dijete je predstavljeno kao „simulant“, ali je naučilo zadovoljiti kriterije koje mu je okolina postavila. Drugi opis forsiranog djeteta koji se odnosi na djecu koja ustvari posjeduju superiorne sposobnosti u odnosu na vršnjake, opisuje dijete koje je zbog forsiranja razvilo svijest o vlastitoj superiornosti, te zbog toga ima snažnu potrebu za odobravanjem od okoline i za isticanjem. U prvom slučaju bilo koje dijete može razviti osjećaj neadekvatnosti proizašao iz stvarne diskrepance između njegovih sposobnosti i percepcije okoline. Zbog toga može težiti održati takvu sliku o sebi i stalno strahovati od uspjeha i neuspjeha, i od toga da će ga

drugi razotkriti kao prevaranta. Također, može kompenzirati svoje nedostatke pretjeranim radom, što su osobine koje odgovaraju impostoru. Međutim, ovakav opis odgovara onome što Kets de Vries (2005) naziva stvarni impostorizam (vidi str. 4). Drugi slučaj je sličan opisu druge grupe žena u istraživanju Clance i Imes (1978; prema McClean i Avella, 2016), (vidi str. 3), kojima je od djetinjstva govoreno da mogu postići sve što požele. Kada ne bi zadovoljile kriterije superiornosti osjećale su se neadekvatno, pokušavajući to prikriti. Na isti način kasnije, može se ponašati forsirano nadareno dijete koje je razvilo sliku o sebi kao o superiornoj osobi.

Kao i svi ostali, i nadareni učenici prolaze kroz period adolescencije u kojem osoba traga za svojim identitetom. To je buran period u kojem okolinski faktori kao i faktori ličnosti i genetike, između ostalog, utječu i na mentalno zdravlje pojedinca. „U adolescenciji se u velikoj mjeri povećavaju svijest o sebi, nesigurnost, introspekcija i zaokupljenost slikom o sebi, dok samopoštovanje postaje veoma podložno kritici“ (Harter, Marold i Whitesell, 1991; prema Wenar, 1994., str. 216.). Čudina-Obradović (1991) opisuje da u periodu adolescencije kod nadarenih učenika dolazi do „dvostrukog odvajanja“ gdje se odvajaju od roditelja i sistema podrške, te formiraju vlastite ciljeve i vrijednosti i životnu orijentaciju. Postojanje simptoma sindroma uljeza može utjecati na njihov razvoj, samopoimanje, ciljeve i vrijednosti i mentalno zdravlje kroz procese koje smo prethodno naveli, ali i obrnuto. Također je moguće da se simptomi impostorizma u ovom periodu, zbog navedenih okolinskih i intrapersonalnih utjecaja razviju i utječu na daljnji tok razvoja, uspješnost i buduću karijeru.

Pri spomenu termina nadarenosti kao etikete kod nadarenih učenika važno je uzeti u obzir njen utjecaj na osobe i sisteme koji su u direktnoj vezi sa nadarenim djetetom, kao i na samo dijete. Čudina-Obradović (1991) navodi istraživanja u kojima je pronađeno da nadarena djeca prosječno pokazuju pozitivniju intelektualnu i socijalnu sliku o sebi u poređenju sa svojim vršnjacima koji nisu identificirani kao nadareni, te da je njihova intelektualna slika o sebi viša od socijalne (Kelly i Colangelo, 1984), dok je ta razlika kod djevojčica izraženija (Ross i Parker, 1980). Dalje navodi međutim, da su nadarena djeca sklona introspekciji, te da je njihova slika o sebi jako osjetljiva (Maddux, Scheiber i Bass, 1982). Osim toga, na sliku o sebi djeluje i etiketiranje. Od djeteta sa etiketom „nadareno“, okolina očekuje mnogo i postavlja mu visoke standarde, pa i samo dijete može internalizirati te visoke kriterije koje možda ne može dostići. Prirodno je da se griješi, te da postoje neuspjesi, a to se ne uklapa u idealnu sliku o superiornom pojedincu. Nadalje, prirodna potreba socijalne usporedbe može nadareno dijete dovesti do preispitivanja vlastite sposobnosti i vrijednosti kada se nađe u

društvu njemu jednakih ili superiornijih pojedinaca, kao što može biti slučaj na pripremama za takmičenja, na samim takmičenjima, u ljetnim školama, posebnim programima za nadarene i sl. Važno je da dijete ima stabilan i zdrav sistem socijalne podrške kako bi sve ove prepreke uspješno prebrodilo, te kako ne bi došlo do negativnih posljedica među koje možemo svrstati i simptome sindroma uljeza.

Nadareni učenici populacija su učenika koji su prepoznati kao nadareni od strane nastavnika, roditelja i stručnjaka na osnovu standardizovanih testova, opažanja ponašanja i interesa i objektivnih rezultata postignuća u određenom području koji su viši od rezultata njihovih vršnjaka. Kako su nadareni učenici populacija od koje se očekuje i koja prosječno pokazuje iznadprosječno visoki uspjeh bilo bi korisno ispitati postojanje simptoma sindroma uljeza i njegovog intenziteta kod ove populacije, s obzirom na utvrđenu incidenciju impostorizma kod visoko uspješnih osoba. Također, kako su pokazala istraživanja postojanja impostorizma kod osnovnoškolskih učenika, adolescenata i studenata, možemo očekivati postojanje simptoma sindroma uljeza i kod populacije nadarenih učenika (vidi str. 15 i 16). Nadareni učenici su svojevrsni eksperti u području za koje su nadareni, te kako smo utvrdili značajnu prevalenciju sindroma uljeza kod odraslih osoba, stručnjaka različitih profesija, isto možemo očekivati i kod populacije nadarenih učenika.

Nadalje, bilo bi korisno ispitati određene karakteristike ličnosti nadarenih učenika koje su se u prethodnim istraživanjima pokazale kao značajne u pojavi sindroma uljeza, a to su perfekcionizam, neuroticizam, savjesnost, ekstroverzija, ugodnost, samopoštovanje, emocionalna inteligencija. Najoptimalnije bi bilo ispitati varijable perfekcionizma, anksioznosti i samopoštovanja, kako su perfekcionizam i anksioznost jedne od najznačajnijih varijabli povezanih sa sindromom uljeza prema istraživanjima (vidi str. 10), a samopoštovanje jer odražava sliku o sebi dijelom i kroz uspjeh u važnom području djelovanja i jer je važan faktor u razvoju slike o sebi kao i u postizanju budućih uspjeha, te nam može time detaljnije pojasniti simptome i mehanizme djelovanja sindroma uljeza. Dalje, neka istraživanja (npr. Robinson i Noble, 1991; prema Chan, 2002), pokazuju da se self koncept nadarene djece mijenja u funkciji vremena od iznad prosječnog u djetinjstvu do ispod prosječnog u adolescenciji. Koncept selfa je multidimenzionalan konstrukt koji se sastoji od školske kompetencije, socijalnog prihvatanja, atletske kompetencije, fizičkog izgleda, poslovne kompetencije, romantične privlačnosti, ponašanja, i bliskih odnosa (Harter, 1988; prema Chan, 2002). Etiketa nadarenosti, odnosno njeno prihvatanje ili odbijanje djeluju na sliku o sebi. Također, kako okolina percipira nadarene učenike i kako se prema njima ponaša također

može znatno djelovati na sliku o sebi, uspjeh, a time i na samopoštovanje i vjerovanje u vlastite sposobnosti. Stoga je važno utvrditi kakav stav nadareni učenici imaju prema svojoj nadarenosti, te šta misle kako ih okolina percipira i prema njima se ponaša (prema teoriji sindroma uljeza, impostori percipiraju da ih drugi ljudi vide pozitivnije, odnosno sposobnije nego što oni misle da jesu (McElvee i Yurak, 2007)), jer bi prihvatanje oznake nadarenosti stoga mogla biti medijacijska varijabla između sindroma uljeza i samopoštovanja. Nadalje, Chan (2002) navodi da će nadarenost najvjerojatnije utjecati na domene visoke uspješnosti, kao i da visoka sposobnost ne mora uvijek biti izražena kroz izvanredan uspjeh. Uz to tvrdi da su nadareni učenici kognitivno napredniji od vršnjaka, te zbog toga mogu biti zaokupljeni nekim stvarima koje u njihovoj vršnjačkoj grupi nisu popularne te postoji rizik od vršnjačkog odbacivanja. Također, mogu biti osjetljiviji na socijalne znakove i analitički posmatrati odnose i konflikte. Posljedično mogu usvojiti kritički stav o evaluaciji svog uspjeha, gdje visoki uspjeh ne reflektira visoko samopoštovanje (Marsh, 1990a; prema Chan, 2002). Visoka očekivanja od drugih ljudi također mogu doprijeti tome da nadareni učenici ne mogu dostići previsoke standarde uspješnosti, što također može utjecati na samopoštovanje. Osjećaj da su drugačiji koji proizlazi iz njihove oznake nadarenosti može utjecati na sliku o sebi. Zbog toga bi bilo potrebno istražiti postoje li problemi u prilagodbi nadarenih učenika u njihovom socijalnom okruženju. Stereotipi o nadarenim učenicima mogu utjecati na ponašanje okoline prema njima i na to kako nadareni učenici percipiraju okolinu i kako ih okolina doživljava. Iz toga mogu proizaći nerealna očekivanja od nadarenih učenika koja mogu utjecati na njihov uspjeh, sliku o sebi i samopoštovanje, te kako navodi Kimberly (2010), na socijalnu i emocionalnu prilagodbu. Ako se ljudi iz okoline prema nadarenim učenicima ponašaju na temelju svojih stereotipa o nadarenim osobama, a koji su u diskrepanci sa onim kako nadareni učenik vidi sebe, to može dovesti do osjećaja neadekvatnosti kod učenika, do umanjivanja vlastite vrijednosti, pokušavanja zadovoljavanja očekivanja iz okoline, osjećaja odbačenosti, sniženog samopoštovanja i drugih mentalnih problema. Zbog toga bi bilo korisno ispitati učestalost stereotipnih uvjerenja u okruženju nadarenih učenika.

Očekivano bi bilo pretpostaviti da ćemo naći postojanje simptoma sindroma uljeza kod nadarenih učenika zbog same prirode procesa koje izaziva njihova nadarenost u okolini. U našem sistemu, to su učenici koji obično idu na kantonalna, državna, regionalna ili šira takmičenja iz datih oblasti za koje su nadareni. Time su izloženi situacijama koje od njih zahtijevaju visok uspjeh, koje se visoko vrednuju i samim tim izazivaju emocionalnu tenziju.

Pored takmičenja, od njih se u redovnim školama također očekuje odličan uspjeh jer se ne mogu „izvlačiti“ na to da nisu dovoljno sposobni za to iako možda nemaju interese ili potrebne sposobnosti za neke druge oblasti od onih u kojima su nadareni. Može se pretpostaviti da su nadareni učenici pod pritiskom okoline za ostvarenje svojih punih potencijala i postizanje društveno vrednovanog uspjeha.

Iz svega navedenog, možemo zaključiti da je otkrivanje simptoma sindroma uljeza i mehanizama koji ga održavaju veoma važno za pokušaj utjecaja na smanjenje i uklanjanje tih simptoma i poboljšanje rezultata na svim ostalim dimenzijama osobe. Nadareni pojedinci veoma su važan resurs svakog društva i mogu ga značajno unaprijediti. Zbog toga je jako važno ulagati u optimalan razvoj njihovih sposobnosti i raditi na uklanjanju prepreka njihovom, a poslije i društvenom uspjehu.

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati postojanje simptoma sindroma uljeza kod nadarenih učenika kao i postojanje razlike na mjeri sindroma uljeza između nadarenih i nenadarenih učenika, te utvrditi povezanost između različitih mjera ličnosti i mjere sindroma uljeza.

Problemi istraživanja

U skladu sa ciljem istraživanja, problemi istraživanja su sljedeći:

1. Ispitati postojanje simptoma sindroma uljeza kod nadarenih učenika kao i postojanje razlike između nadarenih i nenadarenih učenika na mjeri sindroma uljeza.
2. Ispitati postojanje razlike na mjeri sindroma uljeza između nadarenih učenika koji se prvenstveno takmiče iz oblasti matematike i nadarenih učenika koji se takmiče iz oblasti fizike.
3. Ispitati povezanost između mjere sindroma uljeza sa mjerom perfekcionizma, mjerom crta ličnosti, mjerom samopoštovanja, mjerom stupnja prihvatanja etikete nadarenosti i mjerom problema prilagodbe učenika.

4. Ispitati postojanje moderirajućeg efekta varijable nadarenost na odnos između mjere sindroma uljeza i svih ostalih prethodno navedenih varijabli.
5. Ispitati postojanje medijacijskog efekta mjere prihvatanja oznake nadarenosti na odnos između mjere sindroma uljeza i mjere samopoštovanja.
6. Ispitati razliku u rezultatima na mjeri stereotipa o nadarenosti između nadarenih i nenadarenih učenika.
7. Ispitati postojanje medijacijskog efekta mjera inventara problema prilagodbe učenika na odnos između mjera sindroma uljeza i mjere samopoštovanja.

Hipoteze istraživanja

H1: Očekujemo statistički značajnu razliku u rezultatima na mjeri sindroma uljeza između grupa nadarenih i nenadarenih učenika.

H2: Ne očekujemo postojanje statistički značajne razlike na skali sindroma uljeza između grupa nadarenih učenika koji se takmiče iz oblasti matematike i nadarenih učenika iz oblasti fizike.

H3: Očekujemo statistički značajnu povezanost između mjera sindroma uljeza i mjera crta ličnosti, mjera perfekcionizma i mjere samopoštovanja.

H4: Nadareni učenici koji iskazuju manji stupanj prihvatanja etikete nadarenosti imat će viši rezultat na skali sindroma uljeza od nadarenih učenika koji iskazuju viši stupanj prihvatanja etikete nadarenosti.

H5: Očekujemo značajnu pozitivnu korelaciju između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na česticama koje mjere percepciju nadarenih učenika o tome kako ih drugi percipiraju na skali prihvatanja etikete nadarenosti.

H6: Rezultat na skali prihvatanja etikete nadarenosti značajno će moderirati odnos između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja.

H7: Rezultati na tri skale inventara problema prilagodbe učenika značajno će posredovati odnos između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja.

H8: Vršnjaci nadarenih učenika iz opće populacije postići će statistički značajno viši rezultat na skali stereotipa o nadarenosti od nadarenih učenika.

H9: Varijabla nadarenost će imati statistički značajan moderirajući efekat na odnos između mjere sindroma uljeza i mjera perfekcionizma, samopoštovanja i mjera crta ličnosti.

Metodologija

Ispitanici

Ispitanici su svrstani u dvije grupe: nadareni učenici koji su učestvovali i učestvuju na takmičenjima iz oblasti matematike, fizike i informatike na kantonalnom i višim nivoima takmičenja (N=86); učenici koji su povremeno učestvovali na takmičenjima iz raznih oblasti na školskom i općinskom nivou zajedno sa učenicima koji nisu uopće učestvovali na takmičenjima (N=84). Ukupan broj prikupljenih podataka je N=170. Ženskih ispitanika u ukupnom uzorku ima N=104, muških ispitanika N= 65, dok se jedan ispitanik nije izjasnio o spolu. U uzorku nadarenih učenika broj ženskih ispitanika je N=48, a muških N=32. U uzorku druge grupe N=57 za ženske ispitanike i N=27 za muške ispitanike. Najveći broj ispitanika pohađali su prvi, drugi i treći razred srednje škole (gimnazije), dok su 2 ispitanika pohađala sedmi razred i jedan ispitanik je pohađao deveti razred osnovne škole. Ova tri ispitanika pripadnici su grupe nadarenih učenika. Nadalje, osam ispitanika pohađalo je četvrti razred srednje škole i svi su uključeni u grupu nadarenih učenika. Svi ispitanici druge grupe imaju mjesto prebivališta u Kantonu Sarajevo, dok je grupa nadarenih učenika uključivala i ispitanike iz nekoliko drugih gradova Bosne i Hercegovine (Visoko-3, Foča-2, Zenica-2, Goražde-1, Novi Travnik-1, Mostar-1, Banja Luka-1, Neum-1).

Proces prikupljanja podataka

Nakon dobivenog odobrenja Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo za sprovođenje istraživanja u školama, te u dogovoru sa organizatorima udruženja za pripremu učenika/ca za takmičenje iz matematike, i uz dobrovoljan pristanak učenika i učenica za sudjelovanje u istraživanju, podatke smo prikupili grupno u periodu od marta do maja 2019. godine u dvije srednje škole (gimnazije) Kantona Sarajevo i na navedenim pripremama za takmičenje iz matematike na Prirodno-matematičkom fakultetu u Sarajevu.

Instrumentarij

Kako bismo ispitali varijable ličnosti koje su prema navedenim istraživanjima povezane sa sindromom uljeza, primijenili smo uz Skalu sindroma uljeza, Multidimenzionalnu skalu perfekcionizma, HEXACO-PI-R inventar ličnosti, Rosenbergovu skalu samopoštovanja. Pored navedenih koristili smo i Skalu prihvatanja etikete nadarenosti, Inventar problema prilagodbe učenika i Skalu stereotipa o nadarenosti.

Uz ispunjavanje skala čiji opis slijedi, ispitanici su trebali odgovoriti i na nekoliko pitanja koja se odnose na sociodemografske podatke. Cjelokupan instrumentarij dat je u Prilogu.

Skala sindroma uljeza

Mjerenje sindroma uljeza možemo izvršiti pomoću skale koju je napravila autorica Pauline Clance (1985) (Impostor Phenomenon Scale – IP Scale) koja sadrži 20 pitanja/čestica uz Likertovu skalu procjene (1-5), čija je pouzdanost i valjanost visoka, te koja procjenjuje tri konstrukta: strah od neuspjeha, pripisivanje uspjeha sreći i umanjivanje vrijednosti uspjeha (fake, luck i discount), (Leonhardt i sar., 2017; McElwee i Yurak, 2010). Totalni skorovi formiraju se jednostavnim sabiranjem brojeva u odgovorima na pitanja. Ako je ukupni rezultat jednak ili manji od 40, tada pojedinac posjeduje veoma malo karakteristika impostora, rezultat od 41 do 60 ukazuje na umjerene simptome impostorizma, rezultat od 61 do 80 ukazuje na česte doživljaje sindroma uljeza, dok rezultat preko 81 govori o čestim intenzivnim doživljajima impostorizma (Clance, 1985).

Uradili smo prijevod i adaptaciju skale uz provjeru psihometrijskih karakteristika na cjelokupnom uzorku. Sprovedenjem konfirmatorne faktorske analize, utvrdili smo da tri čestice imaju item-total korelaciju $r < .3$, te u faktorskoj analizi instrumenta dobijamo pet umjesto tri željena faktora. Uklanjanjem navedenih čestica dobili smo očekivane faktore (fake, luck i discount). Koeficijent pouzdanosti cijele skale sa uklonjenim tri čestice je $\alpha = .894$. Faktor fake ima pouzdanost $\alpha = .86$. Pouzdanost faktora luck je $\alpha = .707$, te faktora discount $\alpha = .675$.

Rosenbergova skala samopoštovanja

Kao globalna mjera samopoštovanja često se koristi Rosenbergova skala samopoštovanja (RSS) (1965; prema Dautbegović, 2015), koja se tretira kao jednodimenzionalna pouzdana mjera samopoštovanja. Skala sadrži 10 čestica gdje na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva

ispitanici procjenjuju koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njih, gdje se ukupni rezultat dobija sabiranjem svih odgovora, uz bodovanje 5 čestica skale u suprotnom smjeru. Dautbegović (2015), primijenila je ovu skalu na studentskoj populaciji (N=650), te dobila da pouzdanost skale iznosi $\alpha = .84$. Na našem uzorku N=170, pouzdanost skale iznosi $\alpha = .86$.

Multidimenzionalna skala perfekcionizma

Multidimenzionalna skala perfekcionizma (MPS-H), Hewitt i Flett (1991, prema Tomić, 2018), sastoji se od 45 čestica koje opisuju tri dimenzije perfekcionizma preko tri subskale: sebi usmjereni perfekcionizam (osoba sebi postavlja nerealne standarde i perfekcionističke ciljeve), prema drugima usmjereni perfekcionizam (osoba drugima postavlja nerealne standarde i perfekcionističke ciljeve i strogo ih procjenjuje), te društveno propisani perfekcionizam (osoba vjeruje da drugi od nje očekuju perfektan uradak i da joj postavljaju perfekcionističke standarde). Ispitanici procjenjuju koliko se čestice odnose na njih na skali Likertovog tipa od 7 stupnjeva. Što je viši konačan rezultat, to je viši nivo perfekcionizma, gdje se 18 čestica obrnuto boduje (Hewitt i Flett, 1990). Tomić (2018) dalje navodi da je skala pokazala zadovoljavajuću pouzdanost, konvergentnu i sadržajnu valjanost i da nije pod utjecajem socijalno poželjnog odgovaranja. Za potrebe ovog istraživanja koristili smo prevedenu i adaptiranu multidimenzionalnu skalu perfekcionizma koju je sprovela Tomić (2018). Pouzdanost subskale sebi-usmjereni perfekcionizam na našem kompletnom uzorku je $\alpha = .904$. Subskala drugima-usmjereni perfekcionizam ima pouzdanost $\alpha = .753$, te je pouzdanost subskale društveno propisani perfekcionizam $\alpha = .796$.

HEXACO-PI-R inventar ličnosti

HEXACO-PI-R mjeri šest dimenzija ličnosti: poštenje-poniznost (honesty-humility), emocionalnost (emotionality), ekstraverzija (extraversion), ugodnost (agreeableness), savjesnost (conscientiousness) i otvorenost prema iskustvu (openness to experience) (Babarović i Šverko, 2012). Postoji više verzija upitnika, sa različitim brojem čestica, od po 200, 100 i 60 čestica, od kojih svaki sadrži navedene dimenzije i određene facete. U našem istraživanju, zbog ograničenog vremena primjene upitnika koristiti ćemo verziju koja sadrži 60 čestica od kojih se po 10 odnosi na svaku dimenziju ličnosti. Ova verzija instrumenta pokazuje umjereno visoku pouzdanost unutarnje konzistencije, niske korelacije među subskalama i dobru faktorsku zasićenost odgovarajućim česticama (Lee i Ashton, 2009). Skala je prevedena i validirana na hrvatskom jeziku i uzorku (Babarović i Šverko, 2012), a mi smo za potrebe ovog istraživanja adaptirali prevod skale na bosanski jezik.

Skala prihvatanja etikete nadarenosti

Robinson (1990) opisuje skalu koja mjeri prihvatanje etikete nadarenosti od strane nadarenih učenika, kao i njihovu percepciju o tome kako okolina njih percipira, te kako ih tretira nakon spoznaje o njihovoj nadarenosti. Čestice koje se odnose na stepen prihvatanja etikete nadarenosti od nadarenih učenika i ljudi iz njihove okoline preveli smo i adaptirali našem govornom području, radi dobivanja eksplicitne mjere percepcije nadarenih učenika o nadarenosti. Tvrdnje se procjenjuju na Likertovoj skali od 5 stupnjeva. Pouzdanost ove skale na našem uzorku iznosi $\alpha = .88$.

Inventar problema prilagodbe učenika

Iz Inventara problema prilagodbe učenika (eng. Students' Adjustment Problems Inventory – SAPI; Chan, 2002) koristili smo tri skale sačinjene od po tri čestice koje mjere: zabrinutost zbog različitosti usljed posjedovanja etikete nadarenosti (Difference Concern Scale – DCN), kritički stav u evaluaciji vlastite performanse (Critical Evaluation Scale – CES), percepcija visokih očekivanja o uspjehu od drugih (High Expectation Scale – HEX). Procjena saglasnosti sa tvrdnjama vrši se na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva. Psihometrijske karakteristike skale kao što su konstruktna valjanost i unutarnja konzistencija su zadovoljavajuće (Chan, 2002). Navedene skale adaptirali smo našem govornom području. Pouzdanost subskale DCN na cjelokupnom uzorku je $\alpha = .814$; pouzdanost subskale CES je $\alpha = .772$; te je pouzdanost HEX skale $\alpha = .472$.

Skala stereotipa o nadarenosti

Za potrebe ovog istraživanja konstruisali smo skalu stereotipa o nadarenosti sa 16 čestica. Pouzdanost ovog instrumenta na našem uzorku iznosi $\alpha = .688$.

Rezultati

S ciljem provjere hipoteza, podaci su obrađeni u SPSS programu, verzija 20.00. Provjerene su deskriptivne vrijednosti svih varijabli, povezanost u vidu koeficijenta korelacije između pretpostavljenih varijabli, razlike u rezultatima među grupama ispitanika, te moderirajući i medijacijski efekti određenih varijabli putem PROCESS macro dodatka, verzija 3.4.

Slijede tabele 1 i 2 sa deskriptivnim vrijednostima (aritmetičke sredine, standardne devijacije, skjunis, kurtozis) za sve korištene varijable u istraživanju.

Tabela 1
Deskriptivne vrijednosti varijabli korištenih u istraživanju za grupu nadarenih učenika

Varijabla	M	SD	Skjunis	SD	Kurtozis	SD
Tot SSU	48.81	14.529	0.036	0.264	-0.769	0.523
Fake SSU	25.917	8.61	0.032	0.261	-0.813	0.517
Luck SSU	10.302	3.997	0.237	0.260	-0.840	0.514
Discount SSU	12.535	3.934	0.067	0.263	-0.864	0.520
Poštenje	3.69	0.563	-0.553	0.260	0.062	0.514
Emocionalnost	2.96	0.751	-0.174	0.260	-0.440	0.514
Anksioznost	3.72	1.094	-0.631	0.260	-0.327	0.514
Ekstraverzija	3.25	0.783	-0.310	0.260	0.031	0.514
Saradljivost	2.89	0.70	-0.219	0.260	-0.629	0.514
Savjesnost	3.43	0.713	-0.486	0.260	-0.344	0.514
Otvorenost	3.52	0.797	-0.299	0.260	-0.625	0.514
RSS	37.60	7.795	-0.563	0.264	-0.162	0.523
S-O MSP	67.44	20.039	-0.200	0.267	-0.801	0.529
S-P MSP	55.56	13.456	-0.203	0.266	-0.042	0.526
O-O MSP	57.41	12.829	-0.442	0.266	1.432	0.526
SPEN	20.14	3.575	-0.436	0.269	-0.272	0.532
DCN IPPU	5.89	3.077	1.043	0.263	0.314	0.520
CES IPPU	9.24	3.517	-0.335	0.261	-0.977	0.517
HEX IPPU	7.84	2.773	-0.095	0.266	-0.946	0.526
SSN	46.11	7.037	-0.631	0.260	-0.327	0.514

Tabela 2
Deskriptivne vrijednosti varijabli korištenih u istraživanju za grupu nenadarenih učenika

Varijabla	M	SD	Skjunis	SD	Kurtozis	SD
Tot SSU	47.76	12.486	0.084	0.272	-0.313	0.538
Fake SSU	25.012	7.423	0.062	0.269	-0.588	0.532
Luck SSU	10.012	3.746	0.344	0.266	-0.400	0.526
Discount SSU	12.619	3.553	-0.114	0.263	-0.559	0.520
Poštenje	3.54	0.682	0.097	0.263	-0.466	0.520
Emocionalnost	3.06	0.674	-0.149	0.263	-0.470	0.520
Anksioznost	3.67	0.998	-0.624	0.263	-0.208	0.520
Ekstraverzija	3.40	0.685	-0.496	0.263	0.037	0.520
Saradljivost	2.89	0.626	-0.484	0.263	-0.017	0.520
Savjesnost	3.51	0.636	-0.363	0.263	-0.213	0.520
Otvorenost	3.46	0.619	-0.121	0.263	-0.579	0.520
RSS	38.01	7.298	-0.509	0.272	-0.228	0.538
S-O MSP	64.66	15.567	0.192	0.276	-0.091	0.545
S-P MSP	54.52	11.854	-0.129	0.277	-0.087	0.548
O-O MSP	58.21	11.399	-0.130	0.272	0.558	0.538
SPEN	17.35	4.563	-0.271	0.266	-0.225	0.526
DCN IPPU	4.78	2.415	1.198	0.264	0.243	0.523
CES IPPU	8.78	2.893	-0.290	0.264	-0.428	0.523
HEX IPPU	7.61	2.764	0.021	0.263	-0.514	0.520
SSN	47.26	8.530	0.327	0.272	0.125	0.538

Legenda:

Tot SSU – Total Skale sindroma uljeza

Fake SSU – Fake subskala sindroma uljeza (mjera doživljaja percipirane prevare)

Luck SSU – Luck subskala sindroma uljeza (mjera percepcije doživljene sreće u uspjehu)

Discount SSU – Discount subskala sindroma uljeza (mjera umanjivanja zasluga za uspjeh)

RSS – Rosenbergova skala samopoštovanja

S-O MSP – Sebi usmjereni perfekcionizam: subskala Multidimenzionalne skale perfekcionizma

S-P MSP – Socijalno propisani perfekcionizam: subskala Multidimenzionalne skale perfekcionizma

O-O MSP – Perfekcionizam usmjeren na druge: subskala Multidimenzionalne skale perfekcionizma

SPEN – Skala prihvatanja etikete nadarenosti

DCN IPPU – Zabrinutost zbog različitosti usljed posjedovanja oznake nadarenosti: subskala Inventara problema prilagodbe učenika

CES IPPU – Kritički stav u evaluaciji vlastite performanse: subskala Inventara problema prilagodbe učenika

HEX IPPU – Percepcija visokih očekivanja o uspjehu od drugih: subskala Inventara problema prilagodbe učenika

SSN – Skala stereotipa o nadarenosti

Kako bismo provjerili postoji li razlika u rezultatima na Skali sindroma uljeza i njenim subskalama između nadarenih i nenadarenih učenika, uradili smo t-test i Mann-Whitney U test s obzirom na deskriptivne podatke varijabli sindroma uljeza po navedenim grupama. Tabela 3 prikazuje dobivene rezultate.

Tabela 3
Aritmetičke sredine, standardne devijacije i značajnost razlike rezultata subskala i skale sindroma uljeza kod nadarenih i nenadarenih učenika

Skale	Nadareni učenici		Nenadareni učenici		t-test	p
	M	SD	M	SD		
Tot SSU	48.81	14.529	47.76	12.49	.49	.62
Fake SSU	25.92	8.61	25.01	7.42	.72	.47
	M		M		Mann-Whitney	p
					U test	
Luck SSU	86.16		82.76		3383.5	.65
Discount SSU	83.35		85.65		3431.5	.76

p < .05*; p < .01**

Kako vidimo u tabeli 3, statistički značajna razlika u rezultatima na skali i svim subskalama sindroma uljeza između nadarenih i nenadarenih učenika nije utvrđena. Na originalnoj skali fenomena impostora moguće je postići najviši rezultat od 100 jedinica. S obzirom da smo utvrdili da tri čestice skale na našem uzorku posjeduju item-total korelaciju $r < .3$, uklonivši ih iz našeg uzorka najviši mogući rezultat na kompletnoj skali snižava se na 85 jedinica.

Time se pomjeraju intervali intenziteta doživljavanja simptoma ovog fenomena. Stoga dobijamo da ako ispitanik ima rezultat jednak ili niži od 34, on doživljava veoma malo karakterističnih simptoma impostorizma, rezultat od 35 do 51 ukazuje na umjerene simptome sindroma uljeza, rezultat od 52 do 68 nas upućuje na česte doživljaje ovih simptoma, dok rezultat preko 69 govori o čestim intenzivnim doživljajima impostorizma. Dakle, rezultati obje grupe našeg uzorka spadaju u drugi interval koji ukazuje na umjereno doživljavanje simptoma impostorizma.

Slijedi tabela 4 koja prikazuje rezultate t-testa i Mann-Whitney U testa za grupe nadarenih učenika koji se takmiče prvenstveno iz oblasti matematike u usporedbi sa grupom nadarenih učenika takmičara iz oblasti fizike na skali i subskalama sindroma uljeza. Za sve navedene skale vrijednost $p > .05$.

Tabela 4
Aritmetičke sredine, standardne devijacije i značajnost razlike rezultata subskala i skale sindroma uljeza kod nadarenih učenika, takmičara iz matematike i nadarenih učenika, takmičara iz fizike

Skale	Matematika		Fizika		t-test	p
	M	SD	M	SD		
Tot SSU	47.17	15.17	52.77	12.720	-1.53	.13
Fake SSU	24.85	8.74	28.17	7.89	-1.57	.12
	M		M		Mann-Whitney U test	p
Luck SSU	36.78		47.38		483.0	.06
Discount SSU	37.64		42.20		547.5	.41

$p < .05^*$; $p < .01^{**}$

Za utvrđivanje povezanosti između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na Multidimenzionalnoj skali perfekcionizma, provjerili smo visinu i značajnost koeficijena korelacije. Na isti način smo provjerili povezanost rezultata skale sindroma uljeza sa rezultatima HEXACO-PI-R upitnika, kao i povezanost rezultata skale sindroma uljeza sa rezultatima Rosenbergove skale samopoštovanja. Rezultati su prikazani redom u tabelama 5, 6 i 7.

Tabela 5
Koeficijenti korelacija između skale i subskala sindroma uljeza sa subskalama
Multidimenzionalne skale perfekcionizma

Varijable	S-O MSP	S-P MSP	O-O MSP
Tot SSU	.126	.433**	- .171*
Fake SSU	.187*	.330**	- .137
Luck SSU	.018	.373**	- .148
Discount SSU	.078	.398**	- .089

p < .05*; p < .01**

Iz tabele 5 vidimo da rezultati subskale socijalno propisani perfekcionizam statistički značajno pozitivno koreliraju sa rezultatima na svim subskalama i skalom sindroma uljeza. Pored toga rezultati fake subskale sindroma uljeza značajno pozitivno koreliraju sa rezultatima na subskali sebi usmjereni perfekcionizam. Također rezultati kompletne skale impostorizma su značajno negativno povezani sa rezultatima na subskali na druge usmjereni perfekcionizam. Time je naša hipoteza o povezanosti između mjere sindroma uljeza i mjere perfekcionizma potvrđena.

Tabela 6
Koeficijenti korelacija između skale i subskala sindroma uljeza sa određenim subskalama
HEXACO-PI-R upitnika ličnosti

Varijable	Emocionalnost	Anksioznost	Ekstraverzija	Saradljivost	Savjesnost
Tot SSU	.133	.176*	- .516**	.058	- .182*
Fake SSU	.289**	.289**	- .458**	.088	- .062
Luck SSU	- .006	.082	- .316**	.008	- .201**
Discount SSU	- .132	- .033	- .455**	- .008	- .263**

p < .05*; p < .01**

Možemo vidjeti da je utvrđena, iako niska, statistički značajna pozitivna korelacija između mjere anksioznost HEXACO-PI-R upitnika sa mjerom sindroma uljeza. Nadalje, pokazana je i značajna umjerena pozitivna korelacija između mjera emocionalnosti i anksioznosti sa fake subskalom sindroma uljeza, pa je H3 potvrđena.

Pretpostavili smo postojanje značajne negativne korelacije između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na dimenziji ekstraverzija upitnika ličnosti HEXACO-PI-R. Prikazani rezultati u tabeli 6 potvrđuju ovu pretpostavku.

Sljedeća hipoteza pretpostavlja značajnu negativnu korelaciju između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na dimenzijama savjesnost i ugodnost (saradljivost) upitnika ličnosti HEXACO-PI-R. Iz tabele 6 vidimo da je utvrđena značajna negativna povezanost između mjere savjesnosti i mjera sindroma uljeza, dok to nije potvrđeno za mjeru saradljivosti. Stoga možemo reći da je ova hipoteza djelimično potvrđena.

Hipotezu prema kojoj očekujemo značajnu negativnu korelaciju između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja smo potvrdili kako je prikazano u tabeli 7.

Tabela 7
Koeficijenti korelacija između rezultata na skali i subskalama sindroma uljeza i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja

Varijable	Tot RSS
Tot SSU	- .712**
Fake SSU	- .623**
Luck SSU	- .607**
Discount SSU	- .540**

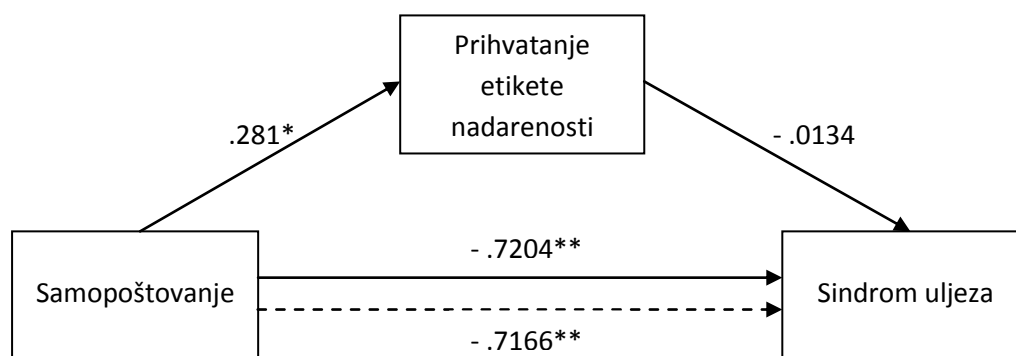
p< .05*; p< .01**

Za provjeru hipoteze (H4) prema kojoj će nadareni učenici koji iskazuju manji stupanj prihvatanja etikete nadarenosti imati viši rezultat na skali sindroma uljeza od nadarenih učenika koji iskazuju viši stupanj prihvatanja etikete nadarenosti, provjerili smo korelaciju između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata čestice „Oznaka nadaren/a opisuje me jako dobro“ Skale prihvatanja etikete nadarenosti. Utvrdili smo da je $r = -.304$; $p < .01$. Time smo utvrdili da nadareni učenici koji postižu niži rezultat na navedenoj čestici skale SPEN, ujedno postižu viši rezultat na skali sindroma uljeza.

Pretpostavku (H5) prema kojoj očekujemo značajnu pozitivnu korelaciju između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na česticama koje mjere percepciju nadarenih učenika o tome

kako ih drugi percipiraju na skali prihvatanja etikete nadarenosti nismo potvrdili jer je $r = -.179$; $p > .05$.

Za hipotezu (H6) prema kojoj će rezultat na skali prihvatanja etikete nadarenosti značajno moderirati odnos između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja kod grupe nadarenih učenika, provjerili smo homogenost, homoscedasticitet i linearnost podataka kao i moguće outlajere prije pokretanja medijacijske analize. Utvrđivanjem statistički značajnih korelacija između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja ($r = -.725$; $p < .01$), te rezultata na skali sindroma uljeza i skali prihvatanja etikete nadarenosti ($r = -.235$; $p < .05$), dobili smo podlogu za postavljanje medijacijskog modela. Također je utvrđena značajna pozitivna korelacija između rezultata na skali prihvatanja etikete nadarenosti i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja ($r = .278$; $p < .05$). Slijedi prikaz rezultata medijacijske analize (model 4; PROCESS macro dodatak, verzija 3.4.).

$p < .05^*$; $p < .01^{**}$

Dijagram 2. Standardizirani koeficijenti regresije za odnos između samopoštovanja i sindroma uljeza sa medijatorom prihvatanje etikete nadarenosti.

Odnos između mjere samopoštovanja i mjere sindroma uljeza nije značajno posredovan mjerom prihvatanja etikete nadarenosti. Na dijagramu 2 vidimo da je totalni efekt samopoštovanja na sindrom uljeza značajan ($\beta = -.7204$), kao i efekat samopoštovanja na prihvatanje etikete nadarenosti ($\beta = .281$). Međutim, medijacijski efekt varijable prihvatanje etikete nadarenosti na odnos između samopoštovanja i sindroma uljeza nije značajan, kako indirektni efekt ($ab=c-c'$) iznosi $\beta = -.0038$. Sobelov test koji prikazuje razliku između

direktnog i indirektnog efekta prediktora na kriterij nije značajan ($z = -.156$; $p = .8757$). Nadalje, kako standardizirani koeficijent regresije odnosa varijabli prihvatanje etikete nadarenosti i sindroma uljeza nije značajan isključujemo i mogućnost postojanja parcijalne medijacije. Time nismo potvrdili našu šestu hipotezu (H6).

Kako bismo provjerili sedmu hipotezu (H7) prema kojoj će rezultati na tri skale inventara problema prilagodbe učenika značajno posredovati odnos između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja, provjerili smo homogenost, homoscedasticitet i linearnost podataka kao i potencijalne outlajere prije pokretanja medijacijske analize. U tabelama 8 i 9 navedeni su koeficijenti korelacije za varijable sindrom uljeza i subskale Inventara problema prilagodbe učenika, kao i koeficijenti korelacije za mjeru samopoštovanja sa navedenim subskalama. U skladu s podacima iz tabela proveli smo odgovarajuće medijacijske analize.

Tabela 8
Koeficijenti korelacija između rezultata na skali sindroma uljeza i subskalama DCN, CES i HEX Inventara problema prilagodbe nadarenih učenika

Varijable	Tot SSU
DCN IPPU	.239*
CES IPPU	.262*
HEX IPPU	.197

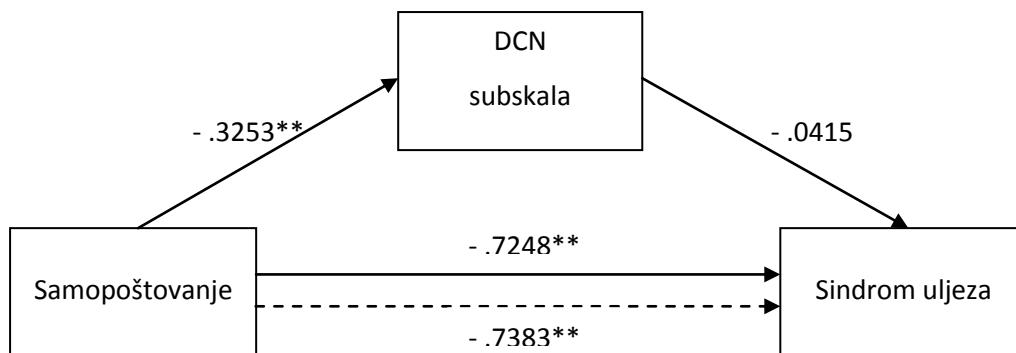
$p < .05^*$; $p < .01^{**}$

Tabela 9
Koeficijenti korelacija između rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja i subskalama DCN, CES i HEX Inventara problema prilagodbe učenika

Varijable	RSS
DCN IPPU	-.381**
CES IPPU	-.296**
HEX IPPU	-.167

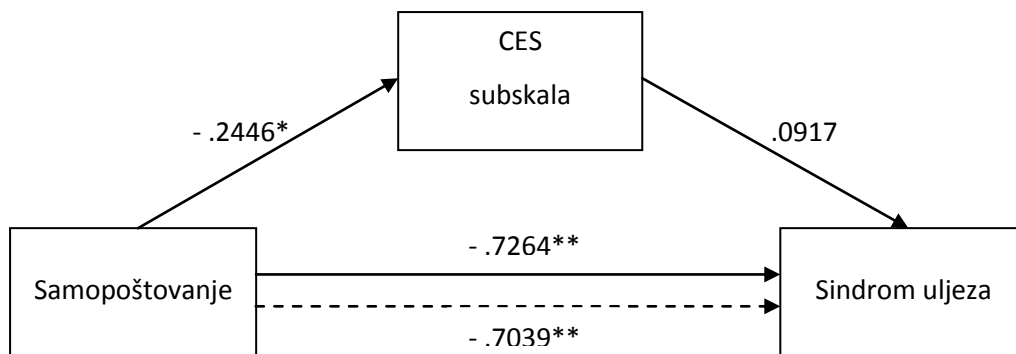
$p < .05^*$; $p < .01^{**}$

Na dijagramu 3 možemo vidjeti da je totalni efekt samopoštovanja na sindrom uljeza ($\beta = -.7248$) statistički značajan. Međutim, Sobelov test nije statistički značajan ($z = 0.487$; $p = .626$), kako je indirektni efekt ($ab = c - c'$) jednak $\beta = .0135$. Uz to direktni efekt varijable DCN subskale Inventara problema prilagodbe učenika na sindrom uljeza nije značajan ($\beta = -.0415$). Iz svega navedenog zaključujemo da mjera subskala DCN Inventara problema prilagodbe učenika nije statistički značajan medijator, niti parcijalni medijator, odnosa mjera samopoštovanja i sindroma uljeza na našem uzorku.

$p < .05^*$; $p < .01^{**}$

Dijagram 3. Standardizirani koeficijenti regresije za odnos između samopoštovanja i sindroma uljeza sa medijatorom DCN subskala Inventara problema prilagodbe učenika

$p < .05^*$; $p < .01^{**}$

Dijagram 4. Standardizirani koeficijenti regresije za odnos između samopoštovanja i sindroma uljeza sa medijatorom CES subskala Inventara problema prilagodbe učenika

Dijagram 4 navodi nas na zaključak da mjera CES subskala Inventara problema prilagodbe učenika nije značajan medijator odnosa mjera samopoštovanja i sindroma uljeza. Kako standardizirani beta koeficijent odnosa CES subskala i sindrom uljeza također nije značajan ($\beta = .0917$), time varijabla CES subskala nije značajan parcijalni medijator. Sobel test razlike direktnog i indirektnog efekta mjere samopoštovanja na mjeru sindroma uljeza također nije značajan ($z = -.217$; $p = .828$), gdje je indirektni efekt ($ab=c-c'$) jednak $\beta = -.0224$. Uzimajući u obzir obje medijacijske analize subskala Inventara problema prilagodbe učenika u odnosu između samopoštovanja i sindroma uljeza, vidimo da nismo potvrdili našu sedmu hipotezu. Pregledom sva tri medijacijska modela vidimo da je varijabla samopoštovanje značajan prediktor sindroma uljeza.

Naša osma pretpostavka (H8) je da će vršnjaci nadarenih učenika iz opće populacije postići statistički značajno viši rezultat na skali stereotipa o nadarenosti od nadarenih učenika. Dobili smo da je grupa nadarenih učenika postigla prosječan rezultat $M = 46.11$; $SD = 7.037$, dok je druga grupa postigla rezultat $M = 47.26$; $SD = 8.53$. Rezultat t-testa je $t(159) = -.934$; $p = .352$, te stoga nismo potvrdili hipotezu.

Naša zadnja pretpostavka (H9) je da će varijabla nadarenost imati statistički značajan moderirajući efekat na odnos između mjere sindroma uljeza i mjera perfekcionizma, samopoštovanja i mjera crta ličnosti. Provjeru moderacijskog modela (model 1; PROCESS macro dodatak, verzija 3.4.), uradili smo za varijable koje statistički značajno koreliraju sa mjerom sindroma uljeza. Za sve varijable izvršili smo provjeru homogenosti, homoscedasticiteta i linearnosti podataka kao i moguće outlajere.

Provjerom moderacijskog efekta varijable nadarenosti na odnos između varijabli *anksioznost* i sindrom uljeza dobili smo sljedeće parametre: Ukupan efekt modela je $R^2 = .0484$, $F(3,154) = 2.609$; $p = .0536$. Pojedinačni efekti varijabli: anksioznost: $b = 7.783$, $t(154) = 2.358$; $p = .0196$; nadarenost: $b = 13.172$, $t(154) = 1.624$; $p = .1064$; Interakcija varijabli anksioznost i nadarenost: $b = -3.788$, $t(154) = -1.808$; $p = .0725$; $R^2 = .0202$, $F(1,154) = 3.27$. U skladu s prikazanim rezultatima varijabla nadarenost nije značajan moderator u odnosu između anksioznosti i sindroma uljeza.

Sljedeći je prikaz rezultata moderacijske analize odnosa varijabli *ekstraverzija* i sindrom uljeza sa moderatorskom varijablom nadarenost. Ukupan efekt modela je značajan: $R^2 = .2459$, $F(3,156) = 16.959$; $p = .0000$, dok su pojedinačni efekti za varijable ekstraverzija: $b = -9.098$, $t(156) = -2.313$; $p = .022$ i nadarenost: $b = .346$, $t(156) = .0393$; $p = .968$.

Interakcija ekstraverzije i nadarenosti je: $b = -.0339$, $t(156) = -.0131$; $p = .9896$; $R^2 = .0000$, $F(1,156) = .0002$. Iz rezultata možemo zaključiti da varijabla nadarenost nije značajan moderator u odnosu varijabli ekstraverzija i sindrom uljeza.

Sljedeći prikaz rezultata je moderacijska analiza odnosa varijabli *na druge usmjereni perfekcionizam* i sindrom uljeza sa nadarenošću kao moderatorom. Ukupan efekt ovog modela je $R^2 = .0253$, $F(3,142) = 1.229$; $p = .3013$. Pojedinačni efekti varijabli su: na druge usmjereni perfekcionizam: $b = -.3014$, $t(142) = -.8653$; $p = .388$ i nadarenost: $b = -4.566$, $t(142) = .3644$; $p = .716$. Interakcija varijabli na druge usmjereni perfekcionizam i nadarenost je: $b = .0658$, $t(154) = .3074$; $p = .759$; $R^2 = .0006$, $F(1,142) = .0945$. U ovom modelu nadarenost nije značajna moderatorska varijabla u odnosu između varijabli na druge usmjereni perfekcionizam i sindrom uljeza.

Varijable sadržane u sljedećoj moderacijskoj analizi su *samopoštovanje*, sindrom uljeza i moderator nadarenost. Cjelokupan efekt modela je $R^2 = .5521$, $F(3,148) = 60.812$; $p = .0000$. Pojedinačni efekti varijabli su: samopoštovanje: $b = 1.736$, $t(148) = -5.5494$; $p = .0000$ i nadarenost: $b = -10.339$, $t(148) = -1.32$; $p = .189$. Interakcija varijabli samopoštovanje i nadarenost: $b = .258$, $t(154) = 1.267$; $p = .207$; $R^2 = .0049$, $F(1,148) = 1.605$. Varijabla nadarenost ni u ovom modelu nije značajan moderator odnosa varijabli samopoštovanje i sindrom uljeza.

Sljedeći prikaz rezultata odnosi se na odnos varijabli *savjesnost* i sindrom uljeza uz nadarenost kao moderator. Ukupan efekt ovog modela je $R^2 = .0519$, $F(3,155) = 2.827$; $p = .0405$. Pojedinačni efekti varijabli su: savjesnost: $b = 5.85$, $t(155) = 1.18$; $p = .24$ i nadarenost: $b = 21.499$, $t(155) = 1.907$; $p = .0583$. Interakcija varijabli savjesnost i nadarenost: $b = -6.228$, $t(154) = -1.966$; $p = .0510$; $R^2 = .0237$, $F(1,155) = 3.867$. Rezultati ove analize nam govore da nadarenost nije značajan moderator odnosa varijabli savjesnost i sindrom uljeza, iako je ukupan efekt modela značajan, efekat nadarenosti, te interakcija nadarenosti i savjesnosti su na granici statističke značajnosti.

Zadnji model moderacije uključuje odnos varijabli *socijalno propisani perfekcionizam* i sindrom uljeza uz moderator varijablu nadarenost. Ukupan efekt modela je $R^2 = .2116$, $F(3,143) = 12.793$; $p = .0000$. Pojedinačni efekti varijabli su: socijalno propisani perfekcionizam: $b = .7644$, $t(143) = 3.095$; $p = .0024$, te nadarenost: $b = 11.18$, $t(143) = 1.194$; $p = .2343$. Interakcija varijabli socijalno propisani perfekcionizam i nadarenost: $b = -.1916$,

$t(154) = -1.15$; $p = .2516$; $R^2 = .0073$, $F(1,143) = 1.325$. Stoga zaključujemo da nadarenost nije značajan moderator odnosa varijabli socijalno propisani perfekcionizam i sindrom uljeza.

Iz navedenih rezultata možemo vidjeti da varijabla nadarenost nema značajan moderirajući efekat u odnosu između svih pretpostavljenih varijabli (u svim moderacijskim analizama). Samo u modelu u koji su uključene varijable savjesnost i sindrom uljeza, efekat interakcije savjesnosti i nadarenosti je blizu granice statističke značajnosti. Time naša deveta hipoteza nije potvrđena. Nadalje vidimo da su varijable socijalno propisani perfekcionizam, anksioznost i ekstraverzija značajni prediktori sindroma uljeza.

Prethodno smo naveli da novija istraživanja nisu pronašla razliku između muškaraca i žena u doživljavanju impostorizma (npr. Kets de Vries, 2005; McClean i Avella, 2016; Rohrmann i sar., 2016; Mascarenhas i sar., 2019). Stoga smo odlučili provjeriti ovu postavku i na našem uzorku, te smo t-testom utvrdili da ispitanici ženskog spola ($N=99$) postižu proječan rezultat $M=49.08$, $SD=13.244$; dok muški ispitanici ($N=61$) postižu rezultat $M=47.02$, $SD=14.146$. T-test je pokazao da razlika između prosječnih rezultata na skali sindroma uljeza između muških i ženskih ispitanika nije značajna $t(158) = -0.933$; $p = .352$. Nadalje, kako smo utvrdili da su mjere samopoštovanja i mjere perfekcionizma značajno povezane sa mjerom sindroma uljeza, odlučili smo ispitati postoji li razlika po spolu u rezultatima na tim mjerama. Za mjeru samopoštovanja Mann-Whitney U testom utvrdili smo da je $M=85.87$ za muške ispitanike, dok je za ženske ispitanike $M=77.19$. Razlika nije statistički značajna jer je $z = -1.152$; $p = .249$. Rezultati za mjeru perfekcionizma po spolu su nešto drugačiji od rezultata sindroma uljeza i samopoštovanja te su stoga prikazani u tabeli 10 ispod.

Tabela 10
Aritmetičke sredine, standardne devijacije i značajnost razlike rezultata subskala perfekcionizma po spolu

Skale	Muški spol		Ženski spol		t-test	p
	M	SD	M	SD		
S-P MSP	55.60	11.82	54.89	13.23	.34	.735
O-O MSP	54.68	11.63	59.64	11.98	- 2.58	.011*
	M		M		Mann-Whitney	P
					U test	
S-O MSP	66.56		85.76		2157.0	.010*

$p < .05^*$; $p < .01^{**}$

U tabeli 10 vidimo da su razlike po spolu značajne za mjere sebi usmjereni perfekcionizam i perfekcionizam usmjeren na druge, tako da ženski ispitanici postižu statistički značajno viši rezultat od muških ispitanika na obje mjere. Razlika po spolu u mjeri socijalno propisani perfekcionizam nije značajna.

Diskusija

Istraživanje je provedeno s ciljem ispitivanja prevalencije simptoma sindroma uljeza kod nadarenih učenika u akademskom području iz oblasti matematike, fizike, informatike i srodnih nauka, kao i s ciljem ispitivanja razlike u prevalenciji simptoma između grupe nadarenih i grupe nenadarenih učenika. Nadalje smo željeli utvrditi intenzitet i smjer povezanosti mjere sindroma uljeza sa mjerama različitih aspekata ličnosti.

Fenomen impostora je noviji pojam čije procese i utjecaj naučnici tek nastoje istražiti. Međutim, sve više dobija na važnosti jer simptome ovog fenomena doživljava sve veći broj ljudi. Ovim istraživanjem smo utvrdili da nadareni učenici srednjoškolskog uzrasta doživljavaju umjerene simptome impostorizma, kako smo očekivali. Uz to nadareni učenici koji se takmiče prvenstveno iz oblasti matematike ne razlikuju se značajno u postignutom rezultatu na skali sindroma uljeza od nadarenih učenika, takmičara iz fizike. S obzirom na sličnost ispitanika obje grupe po oblasti i uslovima priprema za takmičenja kao i sama takmičenja, školski sistem i socijalno okruženje, ovakvi rezultati su očekivani. Međutim, utvrdili smo da je usporedna grupa učenika koji ne učestvuju na takmičenjima kao grupa nadarenih učenika također postigla rezultat prema kojem osjećaju umjerene simptome fenomena uljeza. „Klinička granica“ rezultata na skali sindroma uljeza prema Henning i sar. (1998) je $\text{total} \geq 62$, što odgovara totalu ≥ 52 naše adaptirane skale sindroma uljeza, gdje je prosječni rezultat grupe nadarenih učenika $M = 48.81$ i grupe nenadarenih učenika $M = 47.76$. Da bismo pokušali razumjeti razlog ovakvog rezultata možemo krenuti razlaganjem specifičnosti korištenog uzorka. U nedostatku sistematizacije nadarenih učenika prema objektivnim kriterijima kategorizirali smo grupu nadarenih učenika tako da uključuje učenike koji idu na takmičenja kantonalnog i višeg nivoa iz oblasti matematike, fizike, informatike i srodnih nauka. Oni pohađaju gimnazije te idu na pripreme za takmičenja. Kako je u Bosni i Hercegovini državno uređenje takvo da učenici većinom sami moraju snositi finansijske troškove za pripreme i odlazak na takmičenja, možemo pretpostaviti da su nadareni učenici naše grupe pripadnici nešto višeg socioekonomskog statusa, odnosno da mogu snositi

troškove koje zahtijeva njihov napredak. Time smo iz grupe nadarenih učenika isključili moguće nadarene učenike koji nemaju priliku ići na mnoge ili na bilo kakve pripreme i takmičenja viših nivoa. Također, takvi nadareni učenici, s obzirom da nam je kriterij nadarenosti bio uspjeh učenika na takmičenjima iz već navedenih oblasti, mogli su se naći u kontrolnoj grupi učenika i time utjecati na konačne rezultate. Zbog finansijskih nemogućnosti učestvovanja na višim takmičenjima, takvi nadareni učenici, nakon nekoliko propuštenih takmičenja, mogu izgubiti motivaciju za napredovanjem i time zapostaviti ili ugroziti razvoj svoje nadarenosti, pri čemu im socijalno okruženje idalje postavlja visoke standarde, što dalje može voditi sumnji u vlastite sposobnosti i nižem samopoštovanju. U grupi nenadarenih učenika mogli su se naći i učenici koji objektivno imaju visoke intelektualne sposobnosti, ali iz drugih razloga ne postižu dobar uspjeh u školskom okruženju. Takvi učenici prema Delisle i Berger (1990), možda nisu zainteresirani za određene predmete, ne mogu uspostaviti prioritete ili dugoročne ciljeve, niti se fokusirati na određen broj aktivnosti. Također navode da je moguće da se takvi učenici ne snalaze najbolje u standardnom obliku obrazovnog sistema, dok bi im neki drugi sistem odgovarao. Reis i McCoach (2000), navode pregled istraživanja karakteristika nadarenih učenika koji ne dostižu postavljene kriterije uspjeha na osnovu njihovih objektivnih sposobnosti među kojima se nalaze anksioznost, nisko samopoštovanje, visok perfekcionizam, impulsivnost, strah od uspjeha i strah od neuspjeha, ekternalni lokus kontrole, samokritičnost, slabe strategije samoregulacije itd. Negativan utjecaj vršnjaka prema ovim autorima je također jedna od važnih varijabli koja djeluje na uspostavu i održavanje niskog školskog uspjeha.

Nadalje, grupa nenadarenih učenika sastoji se i od učenika koji su išli na takmičenja iz drugih oblasti kao što su: bosanski jezik, poezija, ples, sport, geografija, tehnički odgoj itd., te je moguće da se oni također suočavaju sa pritiskom koji nosi takav način života. Od učenika koji pohađaju gimnaziju, kao jednu od kvalitetnijih i zahtjevnijih srednjih škola, moguće je da se očekuje da budu uspješni u nekim ili čak svim predmetima. Potvrdu za ovu pretpostavku možemo naći u rezultatima na mjeri socijalno propisani perfekcionizam, za koji smo pronašli da je statistički značajno pozitivno povezan sa rezultatom na mjeri sindroma uljeza. To znači da je viši rezultat na skali sindroma uljeza praćen višim rezultatom na subskali socijalno propisanog perfekcionizma. Socijalno propisani perfekcionizam označava tendenciju da pojedinac smatra da drugi u njegovoj okolini od njega očekuju visok uspjeh, tj. da su mu postavili visoke standarde, te da će kritizirati bilo kakav znak neuspjeha (Henning, Ey i Shaw, 1998). Ovaj oblik perfekcionizma svrstava se u maladaptivni perfekcionizam koji je obilježen

nefleksibilno visokim standardima, strahom od neuspjeha, fokusom na izbjegavanje pogreške, osjećajem lične vrijednosti bazirane na postignuću, povezanošću sa prokrastinacijom i „crno-bijelim“ načinom razmišljanja (perfekcija naspram neuspjeha), (Hewitt i Flett, 1990). Sathian i Aneesh (n.d.) navode da generalno postoje dva tipa perfekcionizma: perfekcionizam prema ličnim standardima i samokritični perfekcionizam. Osoba koja iskazuje prvi tip perfekcionizma je obično motivirana svojim visokim standardima i ciljevima, dok samokritični perfekcionista imaju strah od visokih standarda i od neuspjeha. Drugi tip vjerovatnije vodi psihološkom stresu, izbjegavanju, anksioznosti, dok prvi tip perfekcionizma, ukoliko nije kombinovan sa štetnim metodama suočavanja i drugim stresorima, nema ove posljedice. U studiji Henninga i sar. (1998) prosječan rezultat na skali socijalno propisanog perfekcionizma kod studenata medicine, farmacije i stomatologije kretao se između $M=47.2$ - 53.7 . Prosječan rezultat grupe nadarenih učenika ove studije je $M=55.56$, dok je taj rezultat za grupu nenadarenih učenika $M=54.52$ (vidi tabele 1 i 2). Ovi autori objašnjavaju da su studenti sa visokim rezultatom na ovoj subskali Multidimenzionalne skale perfekcionizma oni koji su visoko zabrinuti oko dostizanja očekivanja drugih ljudi pa su stoga iskazivali više psiholoških simptoma stresa. Hewitt i Flett (1990), za socijalno propisani perfekcionizam naglašavaju da je povezan sa višim rizikom od anksioznosti, depresije i čak rizika od suicida ukoliko je pojedinac doživio veliki neuspjeh (npr. smatra da su drugi razočarani u njega ili je visoko kritičan u pogledu svojih sposobnosti), te ukoliko nije u mogućnosti na kritiku gledati iz druge perspektive. Stoga možemo pretpostaviti da učesnici obje grupe smatraju da se od njih zahtijeva visok uspjeh i da imaju postavljene visoke standarde postignuća, što kod njih stvara pritisak i strah od neuspjeha i kritike. To nadalje može poticati anksioznost i lošiju sliku o sebi ukoliko ne uspiju ostvariti postavljene ciljeve. Ovakav rezultat sugerira pogled na obrazovni sistem u kojem se učenike forsira na postizanje što boljeg akademskog uspjeha u vidu što više priznanja i što boljih ocjena, što im stvara veliki socijalni pritisak.

Pored značajne umjereno visoke korelacije između rezultata subskale socijalno propisani perfekcionizam sa skalom i svim subskalama sindroma uljeza, utvrdili smo značajnu nisku pozitivnu korelaciju između fake subskale sindroma uljeza (subskala percipirane prevare) i subskale na sebe usmjereni perfekcionizam. Fake subskala sadrži čestice koje se odnose na strah od toga da će osoba biti razotkrivena kao prevarant, strah od procjenjivanja i strah od neuspjeha. Sebi usmjereni perfekcionizam je, prema Hewitt i Flett (1990), generalno povezan sa većom produktivnošću, uspjehom u karijeri i savjesnošću. Korelaciju ove dvije varijable možemo objasniti pretpostavkom prema kojoj osobe imaju tendenciju da ukoliko doživljavaju

strahove od neuspjeha i razotkrivanja njihove nesposobnosti, više od sebe zahtijevaju savršen uradak nekog zadatka kako se ovi strahovi ne bi ostvarili. Topping (1983; prema Sakulku i Alexander, 2011), je pronašao da impostori pokazuju visoku motivaciju za uspjehom, te zaključuje da ta motivacija proizlazi iz njihove potrebe da dokažu svoju sposobnost, kompetenciju i vrijednost kako bi eliminirali vlastitu sumnju u sebe. Na početku smo naveli da Clance (1985; prema Sakulku i Alexander, 2011) objašnjava da ove osobe imaju jako visoka očekivanja od sebe, kao i da diskrepanca između takvih očekivanja i konačnog uratka vodi negiranju pozitivnog feedbacka, čime se pojačavaju osjećaji da je pojedinac prevarant. Ovim rezultatom dajemo potvrdu navedenoj tvrdnji autorice Clance. Grupa nadarenih učenika postigla je prosječan rezultat na ovoj subskali perfekcionizma od $M=67.44$, dok je druga grupa postigla rezultat $M=64.66$. U studiji Henninga i sar. (1998) prosječan rezultat na skali sebi usmjereni perfekcionizam kod studenata medicine, farmacije i stomatologije kretao se između $M= 67.1 - 72.1$, što je rezultat uporediv sa onim koji smo mi dobili. Očekivano bi bilo da klinički značajno visok rezultat na skali sindroma uljeza sa sobom nosi i višu korelaciju sa rezultatom na subskali sebi usmjereni perfekcionizam. Što su osobe više zaokupljene strahovima impostorizma to će od sebe više zahtijevati u postavljanju ciljeva i izvršavanju zadataka. Iako niska, značajna korelacija između ove dvije varijable potvrđuje našu hipotezu.

Dalje smo utvrdili značajnu nisku negativnu korelaciju između skale impostorizma i subskale na druge usmjereni perfekcionizam. Pretpostavljamo da što osobe postižu viši rezultat na skali fenomena uljeza to su više usmjerene na sebe (svoje strahove) a manje na druge osobe, tj. rastu zahtjevi koje postavljaju sebi dok zanemaruju zahtjeve koje bi postavljali bliskim ljudima, što je u skladu i sa prethodno navedenim rezultatima korelacija sindroma uljeza i subskala sebi usmjereni perfekcionizam i socijalno propisani perfekcionizam. Stoga, kada osoba nije okupirana, odnosno ne doživljava strahove vezane uz fenomen uljeza, može se, pored sebe, više posvetiti i osobama u svom okruženju.

Kako smo utvrdili da je od subskala perfekcionizma najviša povezanost rezultata subskale socijalno propisani perfekcionizam sa rezultatima na skali sindroma uljeza (18,75% varijance rezultata), vidimo da osobe koje su visoko na obje mjere više energije troše na kognitivne i emocionalne procese povezane sa simptomima impostorizma izbjegavajući neuspjeh, ulaganjem truda u postizanje percipiranih visokih socijalno propisanih standarda tražeći time potvrdu iz okoline (Cromwell, Brown, Sanchez-Huceles, Adair, 1990; i Thompson i sar. 2000; prema Sakulku i Alexander, 2011), bazirajući vlastitu vrijednost na postignuću uz primarnu orijentaciju na svoja dostignuća i spriječavanje mogućeg razotkrivanja njihove

nesposobnosti, na ruminaciju, eksternalizaciju uspjeha, samokritiku (Sakulku i Alexander, 2011; Dudău, 2014), uz to da nešto manje prostora preostaje za usmjeravanje na ljude iz njihove okoline gdje, kako Cromwell (1989) navodi, impostori mogu biti indiferentniji prema mislima i emocijama drugih od neimpostora.

Naš sljedeći cilj bio je utvrditi smjer i visinu povezanosti mjera crta ličnosti prema HEXACO-PI-R upitniku sa skalom i subskalama sindroma uljeza. U tabeli 6 vidimo da je utvrđena značajna niska do umjerena pozitivna korelacija između subskele emocionalnosti i fake subskele sindroma uljeza, kao i između facete anksioznosti sa fake subskalom i kompletnom skalom sindroma uljeza. Kako se prema ciklusu sindroma uljeza (vidi sliku 1) anksioznost javlja kao jedan od ključnih elemenata sindroma uljeza, ovakvi rezultati daju potporu teoriji sindroma uljeza kao i prethodnim istraživanjima (Topping, 1983; Clance i O'Toole, 1988; Chae i sar., 1995; Casselman, 1991; Kananifar i sar., 2015; Rohrman i sar., 2016). Time zaključujemo da je anksioznost nezaobilazan proces kognicija i emocija u situacijama vezanim za uspjeh kod pojedinca sa izraženim doživljavanjem impostorizma. Manifestira se kao strah od uspjeha, strah od neuspjeha, strah od razotkrivanja vlastite nesposobnosti, strah od nedostizanja visokih standarda, strah od razotkrivanja kao prevaranta, manjak samopouzdanja, sumnja u vlastite sposobnosti (Sakulku i Alexander, 2011). Uz nalaz da se u adolescenciji pojačavaju razvojno normalni strahovi vezani uz uspjeh (Wenar, 1994), zaključujemo da su ispitanici iz obje skupine pod rizikom od razvoja intenzivnijih anksioznih simptoma na čijem preveniranju i ublažavanju bi se trebalo dalje raditi.

Varijabla ekstraverzija je značajno negativno, umjereno visoko povezana sa skalom sindroma uljeza i svim njenim subskalama (objašnjava 26.6% varijance rezultata). Ovakav rezultat je u skladu sa prethodnim istraživanjima (Lawler, 1984; Holmes i sar. u tisku; Prince, 1989; prema Langford i Clance, 1993). Introvertiranije osobe više su usmjerene na sebe, svoje intrapsihičke procese i njihovu analizu, te zbog toga mogu pretjerano razmišljati o svim mogućim uzrocima i ishodima za objašnjenje njihovog kognitivnog i emocionalnog doživljavanja kao i događaja u njihovom životu, što je obilježje anksioznosti. Također su usmjereniji na ideje i duboko promišljanje pa mogu izgubiti iz vida sliku stvarnosti (Martin, 1997; prema The Myers and Briggs Foundation). Ovaj rezultat daje potporu utvrđenoj negativnoj korelaciji između subskele na druge usmjereni perfekcionizam i skale sindroma uljeza. Time su pojedinci više orijentirani sebi i svom unutrašnjem svijetu nego ljudima iz okoline. Shodno tome, podložniji su utjecaju negativnih psiholoških procesa koji mogu

nastaviti održavati začarani krug impostorizma djelovanjem na povišenje anksioznosti i sniženo samopoštovanje kao i povišeni lični i socijalno uvjetovani perfekcionizam.

Prethodno smo naveli da su Chae i sar. (1995) našli slabu negativnu povezanost savjesnosti, ugodnosti i impostorizma, gdje niža savjesnost označava nižu samodisciplinu u radu, što su Bernard i sar. (2002) potvrdili (Sakulku i Alexander, 2011; Bernard i Neblett, 2017). Naši rezultati potvrđuju rezultat ovih autora gdje smo također pronašli nisku negativnu korelaciju skale i svih subskala impostorizma i savjesnosti. Međutim, nije utvrđena značajna korelacija između subskale saradljivosti i sindroma uljeza. To može značiti da saradljivost nije tako važna varijabla za objašnjenje procesa djelovanja impostorizma na našem uzorku, gdje su druge varijable koje su značajno povezane sa impostorizmom dosta važnije za razumijevanje nastanka i održavanja karakteristika ovog fenomena.

Sukladno prethodnim istraživanjima (Ghorbanshirodi, 2012; Mascarenhas, D'Souza, i Bicholkar, 2019; Egwurugwu, i sar., 2018; Peteet i sar. 2015; Leary i sar., 2000; prema Bernard i Neblett, 2017; Chrisman, Pieper, Clance, Holland i Glickauf-Hughes, 1995; Cozzarelli i Major, 1990; Topping i Kimmel, 1985), Clance i O'Toole, 1988; prema Parker, Bresette, O'Neill, Scapino, Walsh, Walters i Woods, 2005), pronašli smo značajnu, visoku negativnu korelaciju između rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja i rezultata na skali i svim subskalama sindroma uljeza. Samopoštovanje je prema tome odgovorno za 50,7% varijance u rezultatima na impostorizmu. Kako smo utvrdili da učesnici u našem uzorku percipiraju da im okolina postavlja visoke standarde za uspjeh koje objektivno možda nije moguće dostići, ili pojedinac sumnja da ih može dostići, očekuje se da će takvi događaji imati negativan utjecaj na samopoštovanje, posebno u adolescenciji kada se razvija slika o sebi i preispituje self. U uvodnom dijelu smo naveli da pojedinci koji doživljavaju stvarni impostorizam (Leonhardt i sar., 2017), u skladu sa teorijom samopotvrđivanja (Swann, 1982), teže potvrđivanju slike sebe kao osobe koja je postigla uspjeh u nekom zadatku jer joj se posrećilo ili zbog toga što je pretjerano radila na pripremi i rješavanju zadatka, a ne zbog svojih sposobnosti i kompetencija. Kako osobe koje doživljavaju sindrom uljeza ne vjeruju u uspjeh stečen na osnovu svojih sposobnosti, očekivano je da razviju niže samopoštovanje ili da ono bude nestabilno. Schubert i Bowker (2017), utvrdili su da su pojedinci sa nestabilnim samopoštovanjem podložniji impostorizmu od osoba sa stabilnim samopoštovanjem, te da je samopoštovanje značajan prediktor impostorizma. Ovakvi rezultati navode na zaključak da je pored nivoa samopoštovanja, važno ispitati i njegovu stabilnost za bolje razumijevanje njegovih posljedica za pojedinca.

Na dijagramima 2,3 i 4, vidimo da je samopoštovanje značajan prediktor sindroma uljeza kod grupe nadarenih učenika sa objašnjenom varijancom $\beta = -.7204$; $p < .01$, $\beta = -.734$; $p < .01$ i $\beta = -.6994$; $p < .01$.

Vidjeli smo da peta hipoteza prema kojoj očekujemo značajnu pozitivnu korelaciju između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na česticama koje mjere percepciju nadarenih učenika o tome kako ih drugi percipiraju na skali prihvatanja etikete nadarenosti nije potvrđena. To znači da nadareni učenici ne smatraju da ih druge osobe vide sposobnijim od njih samih. Ovaj rezultat daje potvrdu tezi McElwee i Yurak (2010), prema kojoj impostorizam ne treba biti konceptualiziran kao osobina ličnosti upravo iz razloga što prethodno nije potvrđena centralna tendencija impostora prema kojoj vjeruju da su prevarili druge. Impostori prema tome vjeruju da ih i drugi vide na način na koji oni vide sami sebe. To dalje znači da fenomen uljeza može doživjeti bilo koja osoba koja se nađe u situaciji koja može izazvati njegove simptome. Podršku takvoj konceptualizaciji dalje daju istraživanja prema kojima je sindrom uljeza prisutan i kod različitih etničkih i rasnih podskupina (Bernard i sar., 2017; McClain i sar., 2016; Cokley i sar., 2017; Peteet i sar., 2015; prema Bernard i Neblett, 2017).

Pretpostavili smo da će prihvatanje etikete nadarenosti biti medijator odnosa između samopoštovanja i impostorizma te smo u skladu s tim proveli medijacijski model (dijagram 2). Međutim, nismo utvrdili medijacijski ni parcijalni medijacijski efekt varijable prihvatanje etikete nadarenosti u pretpostavljenom modelu. Nadalje, utvrđeno je da samopoštovanje objašnjava 7.9% varijance ($R^2 = .079$) u rezultatima varijable prihvatanje etikete nadarenosti. Također, samopoštovanje objašnjava 51.9% ($R^2 = .519$) varijance u rezultatima varijable sindroma uljeza ovog modela, što je visok procenat.

Sljedeći pretpostavljeni medijacijski model odnosa varijabli samopoštovanje, zabrinutost zbog različitosti usljed posjedovanja oznake nadarenosti (DCN subskala Inventara problema prilagodbe učenika) i fenomena uljeza, također nije potvrđen kako smo očekivali. Naime, kao i u prethodnom medijacijskom modelu utvrđeno je da je samopoštovanje značajan prediktor impostorizma (objašnjava 52,54% varijance) ali i zabrinutosti zbog različitosti usljed posjedovanja oznake nadarenosti (10,58% objašnjene varijance rezultata).

Naš zadnji medijacijski model odnosa varijabli samopoštovanje, kritički stav u evaluaciji vlastite performanse (CES subskala Inventara problema prilagodbe učenika) i impostorizma, nije pokazao značajan medijacijski ni parcijalni medijacijski efekt CES varijable.

Samopoštovanje je i u ovom modelu bila značajna prediktorska varijabla sindroma uljeza sa 52.76% objašnjene varijance rezultata, kao i kritičkog stava u evaluaciji vlastite performanse (5.98% varijance).

Iz rezultata medijacijskih analiza možemo zaključiti da je samopoštovanje jedan od ključnih prediktora simptoma impostorizma sa nedvojbenim značajnim utjecajem na razvoj i održavanje fenomena uljeza, što potvrđuju i prethodno navedene studije. Ono je značajno povezano, odnosno predviđa rezultate na mjerama kritičkog stava u evaluaciji vlastite performanse i zabrinutosti zbog različitosti usljed posjedovanja oznake nadarenosti. Međutim ni mjera samopoštovanja kao ni mjera impostorizma nisu značajno povezane sa mjerom percepcije visokih očekivanja o uspjehu od drugih. Moguće je da smo takav rezultat dobili s obzirom da smo analizom unutrašnje konzistencije ove subskale utvrdili da je $\alpha = .472$. Kako smo pronašli značajnu povezanost između fenomena uljeza i socijalno propisanog perfekcionizma potvrđan rezultat povezanosti impostorizma sa percepcijom visokih očekivanja o uspjehu od drugih bi bio očekivan. Dalje, kako samopoštovanje značajno predviđa rezultate u svim pretpostavljenim medijatorima, na osnovu toga možemo zaključiti da je ono jedna od temeljnih varijabli koje su u pozadini i u procesu nastanka simptoma povezanih sa sindromom uljeza. Nisko samopoštovanje je plodno tlo na kojem se razvijaju klice različitih strahova vezanih uz impostorizam i na kojem se pospješuje razvoj perfekcionističkih tendencija. Plod kombinacije navedenih varijabli i varijabli ličnosti (introverzija, visoka anksioznost i niska savjesnost) su simptomi fenomena uljeza čije održavanje je podržano negiranjem pozitivnog feedbacka usljed lično percipirane diskrepance između realne i željene izvedbe, stalnim socijalnim pritiskom i nametnutim standardima uspješnosti, ruminacijom, težnjom ka potvrđivanju negativne slike o sebi usmjeravanjem na neuspjeh, time kompromitujući sebe i budući uspjeh. Civettini (2012), izazivajući sindrom uljeza u eksperimentalnim uslovima, došla je do rezultata da impostori dobivanjem pozitivne povratne informacije osjećaju radost i zadovoljstvo, ali pokazuju i povišene nivoe kortizola (mjera stresa). Rezultat objašnjava time da normativno očekivanje da se pobjednici trebaju osjećati dobro može čak potisnuti svjesni doživljaj stresa, navodeći ih da teže novom uspjehu, dok dugoročno nakupljanje stresa može utjecati na samopoštovanje i osjećaj samoeфикаsnosti, te na taj način može potkopati buduće uspjehe. Mehanizmi koji djeluju na snižavanje i nestabilnost samopoštovanja od kojih su neki: razvojno uslovljeni strahovi i sumnje, nedostizanje nerealno visokih ličnih i socijalno propisanih standarda postignuća, stereotipna uvjerenja, uzlazne socijalne usporedbe gdje je self baziran na socijalnim

usporedbama i procjenama od drugih (Wenar, 1994; Bouchey i Harter, 2005; prema Bernard i Neblett, 2017) samo intenziviraju negativne kognicije, emocije i doživljaje održavajući začarani krug negativizma.

Ranije smo naveli da Kets de Vries (2005; prema Sakulku i Alexander, 2011) impostorizam razdvaja na stvarni i neurotični, gdje je stvarni impostorizam onaj pri kojem se osoba svjesno lažno predstavlja drugima, dok je neurotični impostorizam sličan konceptualizaciji fenomena uljeza prema Clance i Imes (1978). Nadalje smo spomenuli da Leonhardt, Bechtoldt i Rohrman (2017) prave razliku između „stvarnih impostora“ i „strateških impostora“, gdje stvarni impostori doživljavaju visoke nivoe anksioznosti, iskazuju visoku negativnu samoevaluaciju, imaju tendencije izražavanja visokog perfekcionizma i prokrastinacije, te opisuju stres i napor povezan sa poslom kao jako visoke, dok strateški impostori iskazuju suprotno. Na osnovu rezultata naše studije mogli bismo zaključiti da ispitanici u našem uzorku doživljavaju neurotični impostorizam prema Kets de Vries (2005; prema Sakulku i Alexander, 2011), odnosno stvarni impostorizam prema Leonhardt, Bechtoldt i Rohrman (2017). Ispitanici koji postižu visok rezultat na skali sindroma uljeza postižu viši rezultat na faceti anksioznosti, subskali emocionalnosti i introverzije kao i na subskalama sebi usmjereni i socijalno propisani perfekcionizam, dok postižu niže rezultate na skali samopoštovanja i subskali savjesnost, te na subskali na druge usmjereni perfekcionizam.

T-test razlike rezultata grupa nadarenih i nenadarenih učenika na skali stereotipa o nadarenosti nije utvrdio značajnu razliku, kako smo očekivali. Prema tom rezultatu obje grupe imaju podjednake stereotipe o nadarenosti i nadarenim učenicima. Ovakav rezultat može biti posljedica načina formiranja grupa u ovom istraživanju, kao što je navedeno prije u tekstu. Očekivano je bilo da zbog stereotipa o nadarenosti društveno okruženje, u ovom slučaju vršnjaci, nadarene pojedince vide kao superiornije članove društva koji imaju neke drugačije potrebe, sposobnosti i vještine od njih, te da će se prema njima ophoditi u skladu sa svojim uvjerenjima. To nadalje može utjecati na postavljanje nerealnih očekivanja od nadarenih učenika što utječe na njihovu sliku o sebi, samopoštovanje i uspjeh u slučaju neuspjeha u ispunjavanju tih očekivanja, kao i na socijalnu i emocionalnu prilagodbu (Kimberly, 2010). Međutim, utvrdili smo da svi učenici prosječno imaju podjednake stereotipe prema nadarenosti što može navesti na zaključak da su nadareni učenici i sami usvojili takve stereotipe socijalizacijom kao i druga grupa učenika, te da, kada uzmemo u obzir opće obrazovanje i informacije o nadarenosti u BiH, nemaju dovoljno informacija i objektivnih podataka o nadarenosti na osnovu kojih bi mogli formirati mišljenje. To dalje označava da su

preuzevši stereotipna razmišljanja sebi postavili iste standarde koje im postavlja socijalno okruženje, tj. preuzeli su socijalne standarde kao svoje. U rezultatima na mjeri perfekcionizma najbolje vidimo potvrdu ove tvrdnje. Martin (2002), obrazlaže da ukoliko su učenici naučili da dostizanje uspjeha zahtijeva vrlo malo ili nimalo truda, kada naiđu na zahtjevniji zadatak zaključiti će da im nedostaje sposobnosti za njegovo izvršenje, što se dalje odražava na vrijednost selfa (Covington, 1992, 1998; prema Martin, 2002) i predstavlja plodno tlo za razvoj straha od neuspjeha. Kako smo već objasnili, bihevioralne posljedice stereotipnih uvjerenja dalje mogu dovesti do prikazanih rezultata na mjerama samopoštovanja, anksioznosti, perfekcionizma koji pak imaju svoje posljedice u vidu osjećaja neadekvatnosti kod učenika i snižene vlastite vrijednosti, pokušavanja zadovoljavanja očekivanja iz okoline, osjećaja odbačenosti, samosabotiranja uspjeha i na kraju simptoma impostorizma. Buduće studije bi se trebale detaljnije posvetiti objašnjenju odnosa među navedenim varijablama.

Naša deveta hipoteza bila je da će varijabla nadarenost biti statistički značajan moderator u odnosu između varijabli sindrom uljeza i s njom značajno povezanim varijablama (anksioznost, samopoštovanje, socijalno propisani i na druge usmjereni perfekcionizam, savjesnost i ekstraverzija). Nijedan model nije potvrdio našu pretpostavku. Razlog može ležati u već pomenutoj problematičnoj diferencijaciji grupa nadarenih i nenadarenih učenika, prema kojoj je moguće da ove grupe i nisu značajno različite prema tom kriteriju. Ova pretpostavka može objasniti i sve prethodno dobivene rezultate u kojima nije utvrđena značajna razlika među grupama na varijablama na kojima smo to očekivali. Na samom početku smo naveli da Harvey (1981; prema Sakulku i Alexander, 2011) uočava da svako ko ne uspije internalizirati uspjeh sebe može vidjeti kao uljeza, kao i da ovaj fenomen nije ograničen samo na visoko uspješne pojedince. McElwee i Yurak (2010) daju podršku Harveyevoj tvrdnji, navodeći da se impostorizam može utvrditi kod osoba različitih osobina ličnosti i u različitim situacijama. Drugo moguće objašnjenje takvih rezultata je da, bez obzira na to razlikuju li se grupe učenika prema kriteriju nadarenosti, svi učenici postižu jednake rezultate na svim varijablama zbog toga što su prosječno svi uspješni učenici, pohađaju gimnazije pa pretpostavljamo da imaju donekle sličnu motivaciju za uspjehom i idu na takmičenja iz raznolikih oblasti, žive u sličnom socijalnom okruženju, postižu visok školski uspjeh ($M= 4.79$, $SD= 0.2326$, za grupu nadarenih učenika i $M= 4.47$, $SD= 0.4778$, za grupu nenadarenih učenika). Iako je razlika u školskom uspjehu ove dvije grupe statistički značajna ($t(165)= 5.688$; $p< .01$), neosporivo je da obje grupe postižu visok, vrlodobar do odličan uspjeh. Druge studije bi u uzorak trebale uključiti učenike sa nižim školskim uspjehom od onog kojeg smo mi naveli, učenike koji

uopće ne idu na takmičenja, kao i učenike različitih škola, ne samo gimnazije, za pojašnjavanje razlike u doživljavanju simptoma impostorizma i s njim povezanih varijabli.

Već navedena prethodna istraživanja (Kets de Vries, 2005; McClean i Avella, 2016; Rohrmann i sar., 2016; Mascarenhas i sar., 2019), pokazala su da ne postoji statistički značajna razlika u doživljavanju fenomena impostora između muškaraca i žena. Naše istraživanje je potvrdilo ove nalaze. Također nismo pronašli značajnu razliku u rezultatu na Rosenbergovoj skali samopoštovanja. Međutim, kada je u pitanju perfekcionizam pronađena je značajna razlika u rezultatima na subskalama sebi usmjereni i na druge usmjereni perfekcionizam u korist ženskih ispitanika, bez utvrđene razlike na subskali socijalno propisani perfekcionizam.

Iz toga možemo zaključiti da društveni standardi i pritisci podjednako djeluju na oba spola, te da su ispitanice više usmjerene na druge osobe iz okruženja kao i na vlastiti uspjeh od ispitanika muškog spola, što možemo pripisati kulturalnoj pozadini našeg društva i stavovima prema odgoju djevojčica. Ove pretpostavke bi se trebale empirijski provjeriti.

Preporuke za suočavanje sa impostorizmom

S obzirom da smo utvrdili da učesnici našeg istraživanja doživljavaju umjerene simptome fenomena uljeza kao i koje varijable su zaslužne za nastanak i održavanje procesa impostorizma, kratko ćemo se posvetiti opisu problematičnih ponašanja i preporukama preveniranja i nošenja sa određenim posljedicama. Seritan i Mehta (2015), navode neke bihevioralne posljedice impostorizma kod učenika na koje bi bilo korisno obratiti pažnju: izbjegavanje isticanja, odbijanje zadataka koji nose višu odgovornost, prokrastinacija, nemogućnost završenja zadatka ukoliko nije savršen, samosabotaža manifestirana kroz hronično kašnjenje, prekoračenje vremenskih rokova kao i rizično seksualno ponašanje i upotrebu psihoaktivnih supstanci. Martin (2002), navodi ključne karakteristike koje utječu na motivaciju nadarenih učenika prema Gagne (1995; prema Gross, 2002) koje su direktno ili indirektno vezane uz impostorizam: vjerovanja o konceptu inteligencije, percepcija truda i s tim povezani rizici, implicitne teorije učenika o uspjehu i inteligenciji, percepcija lokusa kontrole, strah od uspjeha i strah od neuspjeha, perfekcionizam, potreba za balansom između izazova i sposobnosti, te pristup takmičenju. Prethodno u tekstu smo naveli da ukoliko učenici gledaju na inteligenciju kao na dovoljan i fiksni entitet neće se dovoljno zalagati za izvršavanje zadataka koji zahtijevaju više napora što posljedično može voditi percepciji sebe kao nedovoljno sposobne osobe. Učenici također ne žele ulagati prevše truda u neki zadatak

kako drugi ne bi pomislili da im nedostaje sposobnosti. Nastavnici trebaju ohrabrivati učenike da na zalaganje ne gledaju kao na direktnu mjeru inteligencije, te staviti fokus na kvalitet naspram kvantiteta prilikom zalaganja. Pri ocjenjivanju i davanju povratne informacije o zadatku potrebno je staviti fokus na sam zadatak, ne na učenikove sposobnosti uz naglasak da izvršeni zadatak nije direktna mjera sposobnosti. Učenike se može ohrabriti na razvoj meta-kognitivnih strategija za uspostavljanje internalnog lokusa kontrole, npr. ohrabrivanjem učenika da vlastitu izvedbu posmatraju analitički. Potrebno je postaviti realistične ciljeve, kako ne bi došlo do razvoja anksioznosti i sumnje u sebe s jedne strane i dosade i samosabotiranja razvoja sposobnosti s druge strane. Martin (2002) dalje predlaže tri strategije za suočavanje sa strahom od neuspjeha: promjena tendencije generalizacije jednog neuspjeha na budućnost, na greške je potrebno gledati kao na nezaobilazne posljedice rasta i razvoja, a ne kao na neuspjeh i reduciranjem veze između postignuća i vlastite vrijednosti. Kako je samopoštovanje u pozadini svih navedenih procesa potrebno je raditi na njegovom povišenju i stabilnosti. Najbolja strategija za to je prema Martinu (2001; 2002) izazivanje negativnog načina razmišljanja i pozitivni razgovor sa samim sobom (unutarnji razgovor). Uz to je potrebno ohrabriti učenike da uoče automatske negativne misli u trenutku njihovog javljanja te da ih direktno izazovu protuargumentima. Učenike bi se dalje trebalo poticati da se ne porede sa drugima što se u školskom okruženju može postići fokusom na zadatke i naglašavanjem da poređenje skreće koncentraciju sa zadatka, personaliziranjem standarda procjene i uspjeha i usmjeravanjem na dotadašnja lična postignuća kao i podsticanjem znatiželje kad god je to moguće. Silverman (1999), naglašava da se na perfekcionizam najbolje može usmjeriti putem psihoterapijske intervencije. Ova autorica predlaže načine suočavanja sa perfekcionizmom kroz njegovo prihvatanje i prepoznavanje pozitivnih aspekata i priznavanjem posljedične anksioznosti i frustracije. Također daje konkretne prijedloge kako se roditelji zajedno sa djecom mogu suočiti sa dječijim perfekcionizmom. Verkoeyen (n.d.) predlaže radionicu, sačinjenu na osnovu istraživanja, za prevazilaženje impostorizma u učionici dizanjem svijesti o ovom fenomenu, ohrabrivanjem učesnika na reflektiranje i diskusiju o svojim emocijama i mislima. Mi bismo dodali da je potrebno obratiti se stručnjacima za svaki vid psihološkog stresa prouzrokovan nekim od navedenih simptoma, procesa ili posljedica povezanih sa sindromom uljeza u svrhu optimalnog razrješavanja problema te poboljšanja općenite životne i akademske funkcionalnosti i uspješnosti. Nastavnici bi trebali biti upoznati sa cijelim procesom impostorizma, važnosti nivoa i stabilnosti samopoštovanja, socijalno propisanog pritiska u vidu perfekcionizma, biti svjesni postojećih stereotipnih uvjerenja i djelovati na njihovo razbijanje, obratiti pažnju na

individualne karakteristike i potrebe ne samo nadarenih nego svih učenika pojedinačno, kako bi u saradnji sa roditeljima i stručnjacima mogli postići najbolje rješenje za djetetove probleme te kako bi maksimalno obezbijedili uslove za optimalan rast i razvoj njihovih sposobnosti ali i ličnosti.

Metodološki nedostaci istraživanja

Metodološki nedostaci ogledaju se prvenstveno u korištenom uzorku, kako smo ranije u tekstu predložili. Buduća istraživanja trebala bi moći objektivnim mjerama odvojiti grupu nadarenih od grupe nenadarenih učenika. Nadalje, u istraživanje bi trebali biti uključeni učenici drugih škola osim gimnazije, kao i učenici nižeg školskog uspjeha za efikasniju usporedbu.

Kada je u pitanju instrumentarij, koji je u ovom istraživanju bio obiman (vidi prilog), optimalno bi bilo da se buduća istraživanja posvete ispitivanju manjeg broja varijabli u toku jedne studije jer je učesnicima zamorno odgovarati na veliki broj pitanja, te je veća vjerovatnoća za dobivanje nepotpunih i nevalidnih upitnika. U ovom istraživanju prosječno vrijeme ispunjavanja svih upitnika bilo je oko 40 minuta. Bilo bi korisno ponuditi adekvatnu motivaciju učesnicima studije kako bi se osigurali validniji odgovori. Uz to, istraživanje je bazirano na pretpostavci da su svi ispitanici davali iskrene odgovore i da nisu prethodno bili upoznati sa konstruktom fenomena uljeza. Podaci su prikupljeni u periodu od dva mjeseca te su različiti događaji poput vremena održavanja takmičenja, testova i dobivanje povratne informacije o njima mogli utjecati na rezultate kroz pretpostavljene psihološke mehanizme.

Odnosi među varijablama su utvrđeni korelacijskim analizama i razlikama u prosječnim rezultatima na skalama. Druga istraživanja bi trebala pokušati eksperimentalno provjeriti nalaze ovakvih istraživanja.

Zaključak

Ovim istraživanjem nastojali smo ispitati prevalenciju simptoma fenomena uljeza kod nadarenih učenika naspram grupe nenadarenih učenika; povezanost mjere fenomena uljeza sa mjerom samopoštovanja, mjerom osobina ličnosti, mjerom perfekcionizma, mjerom stupnja prihvatanja etikete nadarenosti i mjerom problema prilagodbe učenika; medijacijski efekt mjere prihvatanja etikete nadarenosti u odnosu varijabli samopoštovanje i fenomen uljeza; medijacijski efekt mjere problema prilagodbe učenika u odnosu varijabli samopoštovanje i

fenomen uljeza; moderacijski efekt varijable nadarenost u odnosu varijabli fenomen uljeza i samopoštovanja, perfekcionizma, osobina ličnosti; postojanje razlike na mjeri stereotipa o nadarenosti između grupe nadarenih i nenadarenih učenika; razliku u prevalenciji simptoma fenomena uljeza i razliku u rezultatima na mjeri perfekcionizma po spolu. Dobiveni rezultati pokazuju da su naša očekivanja jednim dijelom potvrđena:

1. Nije utvrđena statistički značajna razlika na mjeri impostorizma između grupe nadarenih i nenadarenih učenika, međutim obje grupe iskazuju doživljavanje umjerenih simptoma.
2. Utvrđena je očekivana značajna povezanost između mjere sindroma uljeza i mjere samopoštovanja, mjere perfekcionizma (sebi usmjereni, na druge usmjereni i socijalno propisani perfekcionizam), mjera crta ličnosti (ekstraverzija, savjesnost, emocionalnost, anksioznost), mjere prihvatanja etikete nadarenosti i mjere problema prilagodbe učenika (*DCN IPPU* – Zabrinutost zbog različitosti usljed posjedovanja oznake nadarenosti, *CES IPPU* – Kritički stav u evaluaciji vlastite performanse).
3. Nije potvrđena hipoteza prema kojoj očekujemo značajnu pozitivnu korelaciju između rezultata na skali sindroma uljeza i rezultata na česticama koje mjere percepciju nadarenih učenika o tome kako ih drugi percipiraju na skali prihvatanja etikete nadarenosti. To znači da nadareni učenici ne smatraju da ih drugi ljudi procjenjuju pozitivnije naspram njihove vlastite procjene. Utvrđena je značajna negativna korelacija između mjere prihvatanja oznake nadarenosti i mjere impostorizma.
4. Nije utvrđen značajan medijacijski efekt mjere prihvatanja oznake nadarenosti na odnos između mjere sindroma uljeza i mjere samopoštovanja, kao ni medijacijski efekti mjera zabrinutost zbog različitosti usljed posjedovanja oznake nadarenosti i kritički stav u evaluaciji vlastite performanse u odnosu između mjera samopoštovanja i sindroma uljeza. Međutim, utvrđeno je da je samopoštovanje značajan prediktor simptoma impostorizma.
5. Nije utvrđen moderirajući efekt varijable nadarenost na odnos odnos između mjere sindroma uljeza i mjera samopoštovanja, ekstraverzije, anksioznosti, perfekcionizma i savjesnosti.
6. Razlika u rezultatima na mjeri stereotipa o nadarenosti između nadarenih i nenadarenih učenika nije se pokazala značajnom. Objе grupe učenika pokazuju posjedovanje stereotipa o nadarenosti.

7. Razlika po spolu u rezultatu na mjeri impostorizma nije značajna, dok su razlike na mjerama sebi usmjereni i na druge usmjereni perfekcionizam značajne u korist ženskog spola.

Rezultatima naše studije dobili smo prosječan profil učenika koji doživljava umjerene simptome fenomena uljeza. Sažeto, takav učenik ima nisko samopoštovanje, introvertiran je, anksiozan, odnosno emocionalno nestabilan, ima nižu savjesnost, visok sebi usmjeren i socijalno propisani perfekcionizam i manje je orijentiran na ljude iz okoline.

Literatura

Bernard, D., Neblett, E. (9. October 2017). *A Culturally Informed Model of the Development of the Impostor Phenomenon Among African American Youth*. Dohvaćeno iz ResearchGate: <https://www.researchgate.net>

Castro, D. M., Jones, R. A., Mirsalimi, H. (2004). Parentification and the Impostor Phenomenon: An Empirical Investigation. *The American Journal of Family Therapy*, 32:205–216.

Chan, D. W. (2002). Perceptions of Giftedness and Self-Concepts Among Junior Secondary Students in Hong Kong. *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 31, No. 4, August 2002, pp. 243–252

Chayer, M.-H., Bouffard, T. (2010). Relations between Impostor Feelings and Upward and Downward Identification and Contrast among 10- to 12-year-old Students. *European Journal of Psychology of Education*, DOI 10.1007.

Clance, P. R., Imes, S. (1978). The Imposter Phenomenon in High Achieving Women: Dynamics and Therapeutic Intervention. *Psychotherapy Theory, Research and Practice*, Volume 15, #3.

Clance, P. R., O'Toole, M. A. (1988). *The Imposter Phenomenon: An Internal Barrier To Empowerment and Achievement*. The Haworth Press.

Cromwell, B. H. (1989). *The Impostor Phenomenon in the Classroom: Personality and Cognitive Correlates*. Doctor of Philosophy (PhD), dissertation Old Dominion University, DOI:10.25777/vkhc-f944 Preuzeto sa: https://digitalcommons.odu.edu/urbanservices_education_etds/104

- Čudina-Obradović, M. (1991). *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dautbegović, A. (2015). *Psihosocijalni faktori kao determinante prilagodbe studenata na studij*. Neobjavljeni magistarski rad. Sarajevo: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu.
- Delisle, J. i Berger, S. L. (1990). *Underachieving Gifted Students*. ERIC Digest #E478
- Dudău, D. P. (2003). *The Impostor Phenomenon and its Relation to Creative Potential among High school Students: Could Fraudulence Feelings Regarding Creativity be Justified ?* 21-23. Novembar Dohvaćeno iz ResearchGate: <https://www.researchgate.net>
- Dudău, D. P. (2014). The relation between perfectionism and impostor phenomenon. *Social and Behavioral Sciences*, 127, 129 – 133.
- Egwurugwu, J. N., Ugwuezumba, P. C., Ohamaeme, M. C., Dike, E. I., Eberendu, I., Egwurugwu, E. N. A., Ohamaeme, R. C., Egwurugwu, U. F. (2018). Relationship between Self-Esteem and Impostor Syndrome among Undergraduate Medical Students in a Nigerian University. *International Journal of Brain and Cognitive Sciences*, Vol.7(1): 9-16.
- From *The Impostor Phenomenon: When Success Makes You Feel Like A Fake* (pp. 20-22), by P.R. Clance, 1985, Toronto: Bantam Books. Copyright 1985 by Pauline Rose Clance. Reprinted by permission. Do not reproduce without permission from Pauline Rose Clance, email: drpaulinerose@comcast.net. Preuzeto sa: <https://paulineroseclance.com/disclaimer.html>
- Ghorbanshirodi, S. (2012). The Relationship between Self-Esteem and Emotional Intelligence with Imposter Syndrome among Medical Students of Guilan and Heratsi Universities. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2(2)1793-1802.
- Heller, K. A., Mönks, F. J., Sternberg, R. J., Subotnik, R. F. (2000). *International Handbook of Giftedness and Talent*. Kidlington, Oxford OX5, 1GB, UK: Elsevier Science Ltd. Dohvaćeno iz <https://books.google.ba>

- Henning, K., Ey, S., Shaw, D. (1998). Perfectionism, the Imposter Phenomenon and Psychological Adjustment in Medical, Dental, Nursing and Pharmacy Students. *Medical Education*, 32, 456-464.
- Hewitt, P. L., Flett, G. L., Turnbull-Donovan, W., Mikail, S. F. (1991). The Multidimensional Perfectionism Scale: Reliability, Validity, and Psychometric Properties in Psychiatric Samples. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Vol. 3, No. 3.464-468.
- Hewitt, P.L., & Flett, G.L. (1990). Perfectionism and Depression: A Multidimensional Analysis. *Journal of Social Behavior and Personality*, 5, 423-438.
- Hoang, Q. (2013). The Impostor Phenomenon: Overcoming Internalized Barriers and Recognizing Achievements. *The Vermont Connection*, Volume 34, Article 6, 42-51.
- Jackson, E. R. (2018). Leadership Impostor Phenomenon: A theoretical Causal Model. *Emerging Leadership Journeys*, 74-85.
- Joshi, A., Mangette, H. (2018). Unmasking of Impostor Syndrome. *Journal of Research, Assessment, and Practice in Higher Education*, Vol. 3: Iss. 1, Article 3.
- Kananifar, N., Seghatoleslam, T., Atashpour, S. H., Hoseini, M., Habil, M. H., Danaee, M. (2015). The Relationships between Imposter Phenomenon and Mental Health in Isfahan Universities Students. *International Medical Journal*, Vol. 22, No. 3, 144 - 146.
- Kerr, B., Colangelo, N., Gaeth, J. (1988). Gifted Adolescents' Attitudes Toward Their Giftedness, *Gifted Child Quarterly*. Volume 32, Number 2.
- Kets de Vries, M. F. (2005). The dangers of feeling like a fake. *Harvard business review*, 1-9. Dohvaćeno iz ResearchGate.
- Kimberly, E. (2010) Understanding the Stereotypes Against Gifted Students: A look at the social and emotional struggles of stereotyped students. *Academic Leadership: The Online Journal*: Vol. 8: Iss. 3, Article 56.
- Langford, J., Clance, P. R. (1993). The Impostor Phenomenon: Recent Research Findings Regarding Dynamics, Personality and Family Patterns and their Implications for Treatment. *Psychotherapy*, Volume 30; 495-501.

- Lee, K., Ashton, M. C. (2009) The Hexaco Personality Inventory – Revised: A measure of the six major dimensions of personality. Preuzeto sa <http://hexaco.org/scaledescriptions>
- Leonhardt, M., Bechtoldt, M. N., Rohrmann, S. (2017). All Impostors Aren't Alike – Differentiating the Impostor Phenomenon. *Frontiers in Psychology*, Volume 8, Article 1505.
- Martin, A. J. (2002). Motivating the Gifted and Talented: Lessons from Research and Practice. *The Australasian Journal of Gifted Education*, 24 (2).
- Martin, C. R. (1997). *Looking at Type: The Fundamentals*. Preuzeto sa The Myers and Briggs Foundation. www.myersbriggs.org.
- Mascarenhas, V. R., D'Souza, D., Bicholkar, A. (2019). Prevalence of impostor phenomenon and its association with self-esteem among medical interns in Goa, India. *International Journal of Community Medicine and Public Health*, Vol.6(1):355-359.
- McClellan, M., Avella, J. (2016). Impostor Phenomenon in Information Technology. *Journal of Information Technology Management*, Volume XXVII, Number 4.
- McElwee, R. O., Yurak, T. J. (2007). Feeling Versus Acting Like an Impostor: Real Feelings of Fraudulence or Self-Presentation ? *Individual Differences Research*, 201-220.
- McElwee, R. O., Yurak, T. J. (2010). The Phenomenology of the Impostor Phenomenon. *Individual Differences Research*, 184-197.
- Neureiter, M., EvaTraut-Mattausch. (2016). Inspecting the Dangers of Feeling like a Fake: An Empirical Investigation of the Impostor Phenomenon in the World of Work. *Frontiers in Psychology*, Volume 7, Article 1445.
- Nicole H. W. C. (2012). Self-Enhancement Versus Self-Verification: Physiological and Self-Report Responses to Status Dissonance. Will Kalkhoff, Shane R. Thye, Edward J. Lawler, in (ed.) *Biosociology and Neurosociology* (Advances in Group Processes, Volume 29), Emerald Group Publishing Limited, pp. 201 - 223
- Parker, R., Bresette, L., O'Neill, J., Scapino, M., Walsh, A., Walters, K., Woods, E. (2005). Self-Esteem, Locus of Control, the Imposter Phenomenon, and Academic Achievement in High School Students. *Psi Chi Journal of Undergraduate Research*. Vol. 10, No. 3, 115-120/ ISSN 1089-4136.

- Reis, S. M. i McCoach, D. B. (2000). The Underachievement of Gifted Students: What Do We Know and Where Do We Go? *Gifted Child Quarterly* 44:152 DOI: 10.1177/001698620004400302.
- Robinson, A. (1990). Does That Describe Me? Adolescents' Acceptance of the Gifted Label. *Journal for the Education of the Gifted*, Vol. 13, No.3, 1990, pp. 245-255.
- Rohrmann, S., Bechtoldt, M. N., Leonhardt, M. (2016). Validation of the Impostor Phenomenon among Managers. *Frontiers in Psychology*, Volume 7, Article 821.
- Sakulku, J. i Alexander, J. (2011). The Impostor Phenomenon. *International Journal of Behavioral Science*, 73-92.
- Sathian, K. i Aneesh, E. K. A. (n.d.). *Impostor Phenomenon and Perfectionism among Young Adults*. Dohvaćeno iz www.academia.edu.
- Schubert., N. i Bowker, A. (2017). Examining the Impostor Phenomenon in Relation to Self-Esteem Level and Self-Esteem Instability. *Curr Psycho. Spinger*. DOI 10.1007/s12144-017-9650-4.
- Seritan, A. L. i Mehta, M. M. (2015). Thorny Laurels: the Impostor Phenomenon in Academic Psychiatry. *Academic Psychiatry*. DOI 10.1007/s40596-015-0392-z.
- Silverman, L. K. (1999). Perfectionism. *Gifted Education International*. Vol 13, 216 - 225.
- Swann, J. B. i Buchmester, M. D. (2012). Self-Verification: The Search for Coherence. U M. R. Leary, & J. P. Tangney, *Handbook of Self and Identity* (str. 405-424). New York: The Guilford Press.
- Swann, W. B. (1982). Self-Verification: Bringing Social Reality into Harmony with the Self. *Science*, 33-66.
- Tomić, D. (2018). *Perfekcionizam i depresivnost: medijacijska uloga bezuvjetnog samoprihvatanja*. Neobjavljeni magistarski rad. Sarajevo: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu.
- Vergauwe, J., Wille, B., Feys, M., De Fruyt, F., Anseel, F. (2015). Fear of being exposed : the trait-relatedness of the impostor phenomenon and its relevance in the work context. *Journal of business and psychology*, 565-581.

- Verkoeyen, S. (n.d.). Overcoming the Impostor Phenomenon in the Classroom. *Teaching Innovation Projects: Vol. 7 : Iss. 1 , Article 9.*
- Want, J., Kleitman, S. (2006). Imposter Phenomenon and Self-handicapping: Links with parenting styles and self-confidence. *Personality and Individual Differences*, 40; 961-971.
- Wenar, C. (1994). *Razvojna psihopatologija i psihijatrija: Od dojenačke dobi do adolescencije.* Zagreb: Naklada Slap.

Prilog

Upitnik općih podataka

Molimo Vas da na pitanja navedena u nastavku odgovorite tako što ćete označiti jedan od ponuđenih odgovora ili svoj odgovor upisati u za to predviđeno polje.

Šifra _____

(na primjer: očev i majčin datum rođenja i inicijali vašeg imena)

1. Datum rođenja: _____ 2. Spol: muški ženski

3. Škola: _____ Razred: _____

4. Mjesto stanovanja: _____

5. Prosjek ocjena u prošlom polugodištu: _____

6. Ukoliko ste sudjelovali na takmičenjima tokom obrazovanja molimo Vas da, u tabelama ispod i na sljedećoj stranici navedete iz kojeg predmeta (oblasti) ste se takmičili, najviši nivo takmičenja (školsko, općinsko, kantonalno, federalno, državno i međunarodno) te mjesto koje ste osvojili na najvišem nivou takmičenja.

Za nivoe takmičenja koristite sljedeće brojeve:

1 – Općinsko takmičenje

2 – Kantonalno takmičenje

3 – Federalno takmičenje

4 – Državno takmičenje

5 – Međunarodna takmičenja

6 – Međunarodna olimpijada

(ne uključuje olimpijadu)

U osnovnoj školi:

Razred	Predmet (oblast)	Najviši nivo takmičenja	Osvojeno mjesto
6.			
7.			
8.			
9.			

U srednjoj školi:

Razred	Predmet (oblast)	Najviši nivo takmičenja	Osvojeno mjesto
1.			
2.			
3.			
4.			

SSU

Za svaku tvrdnju zaokružite broj koji najbolje pokazuje u kojoj mjeri se tvrdnja odnosi na Vas. Najbolje je dati prvi odgovor kojeg se sjetite, a ne da se zadržavate na svakoj izjavi i razmišljate o tome iznova i iznova.

- 1 - uopće se ne odnosi na mene
- 2 - uglavnom se ne odnosi na mene
- 3 - niti se odnosi niti se ne odnosi na mene
- 4 - uglavnom se odnosi na mene
- 5 - u potpunosti se odnosi na mene

1.	Često sam bio/la uspješan na nekom testu ili zadatku, iako sam se plašio/la da neću dobro proći prije nego se upustim u rad.	1 2 3 4 5
2.	Mogu da ostavim utisak da sam kompetentniji/a nego što zaista jesam.	1 2 3 4 5
3.	Izbjegavam procjene ako je to moguće i imam strah od procjenjivanja od strane drugih osoba.	1 2 3 4 5
4.	Kada me ljudi hvale za nešto što sam postigao/la, plašim se da neću moći ispuniti njihova očekivanja u budućnosti.	1 2 3 4 5
5.	Ponekad mislim da sam stekao/la svoju sadašnju poziciju ili trenutni uspjeh jer se jednostavno desilo da sam bio/la na pravom mjestu u pravo vrijeme ili sam znao/la prave ljude.	1 2 3 4 5
6.	Plašim se da ljudi koji su mi važni mogu otkriti da nisam tako sposoban/a kao što oni misle.	1 2 3 4 5
7.	Skloniji/a sam dosjećanju situacija u kojima nisam uradio/la najbolje što sam mogao/la, nego situacija u kojima sam uradio/la najbolje što sam mogao/la.	1 2 3 4 5
8.	Rijetko uradim projekat ili zadatak onoliko dobro koliko bih to želio/a.	1 2 3 4 5
9.	Ponekad osjećam ili vjerujem da je moj uspjeh u životu rezultat neke vrste pogreške.	1 2 3 4 5
10.	Teško mi je prihvatiti komplimente ili pohvale za moju inteligenciju ili postignuća.	1 2 3 4 5
11.	S vremena na vrijeme osjećam da je moj uspeh rezultat sreće.	1 2 3 4 5
12.	Ponekad sam razočaran/a svojim dosadašnjim postignućima i mislim da sam trebao/la postići mnogo više.	1 2 3 4 5
13.	Ponekad se plašim da će drugi otkriti koliko znanja ili sposobnosti mi zaista nedostaje.	1 2 3 4 5
14.	Često se plašim da neću uspjeti u novom zadatku ili poduhvatu, iako generalno dobro odradim ono što pokušam.	1 2 3 4 5
15.	Kada nešto postignem i dobijem priznanje za svoje postignuće, sumnjam da to mogu ponoviti.	1 2 3 4 5
16.	Ako primim veliku pohvalu i priznanje za nešto što sam postigao/la, sklon/a sam umanjivanju važnosti onoga što sam uradio/la.	1 2 3 4 5
17.	Često uspoređujem svoje sposobnosti sa drugima i mislim da su možda inteligentniji od mene.	1 2 3 4 5
18.	Često se brinem da neću uspjeti sa projektom ili ispitom, iako su drugi oko mene prilično sigurni da ću dobro uraditi.	1 2 3 4 5
19.	Ako trebam dobiti promociju ili neku vrstu priznanja, oklijevam da kažem drugima dok ne bude sigurno da će se to desiti.	1 2 3 4 5
20.	Osjećam se loše i obeshrabreno ako nisam najbolji/a ili barem po nečemu poseban/a u situacijama koje se odnose na postizanje uspjeha.	1 2 3 4 5

Sljedeći upitnik sadrži 60 tvrdnji. Molimo Vas, pažljivo pročitajte svaku tvrdnju i zaokružite jedan odgovor u mjeri u kojoj se tvrdnja na Vas odnosi ili ne odnosi.

ZAOKRUŽITE "1" AKO JE TVRDNJA **POTPUNO NETAČNA** KADA SE RADI O VAMA ILI SE SA NJOM NIMALO NE SLAŽETE

1 2 3 4 5

ZAOKRUŽITE "2" AKO JE TVRDNJA **UGLAVNOM NETAČNA** ILI SE SA NJOM NE SLAŽETE

1 2 3 4 5

ZAOKRUŽITE "3" AKO JE TVRDNJA **OTPRILIKE PODJEDNAKO I TAČNA I NETAČNA**, ILI AKO NE MOŽETE DA SE ODLUČITE

1 2 3 4 5

ZAOKRUŽITE "4" AKO JE TVRDNJA **UGLAVNOM TAČNA** ILI SE SA NJOM UGLAVNOM SLAŽETE

1 2 3 4 5

ZAOKRUŽITE "5" AKO JE TVRDNJA **POTPUNO TAČNA** ILI SE SA NJOM SASVIM SLAŽETE

1 2 3 4 5

	<i>1</i> <i>potpuno netačno</i>	<i>2</i> <i>uglavnom netačno</i>	<i>3</i> <i>nisam siguran</i>	<i>4</i> <i>uglavnom tačno</i>	<i>5</i> <i>potpuno tačno</i>
1.	Posjeta umjetničkoj galeriji bi mi bila dosadna.				1 2 3 4 5
2.	Planiram unaprijed i organiziram se kako bih izbjegao/la da završavam nešto u posljednjem trenutku.				1 2 3 4 5
3.	Uglavnom se ne ljutim na ljude, čak ni na one koji su me jako povrijedili.				1 2 3 4 5
4.	Uopćeno gledajući, uglavnom sam zadovoljan/a sobom.				1 2 3 4 5
5.	Plašio/la bih se ukoliko bih morao/la da putujem po lošem vremenu.				1 2 3 4 5
6.	Nikada ne bih laskao/la nekome kako bih dobio/la povišicu ili unapređenje, čak i ukoliko bih mislio/la da mogu da uspijem.				1 2 3 4 5
7.	Zanimaju me historija i politika stranih zemalja.				1 2 3 4 5
8.	Ulažem veoma veliki trud kada želim da postignem neki cilj.				1 2 3 4 5
9.	Ljudi mi ponekad kažu da previše kritikujem druge.				1 2 3 4 5
10.	Rijetko izražavam svoje mišljenje na grupnim sastancima.				1 2 3 4 5
11.	Ponekad ne mogu da se suzdržim da ne brinem o sitnicama.				1 2 3 4 5
12.	Kada bih znao/la da me neće uhvatiti, bio/la bih spreman/a da ukradem milion dolara.				1 2 3 4 5
13.	Uživao/la bih stvarajući neko umjetničko djelo kao što je roman, pjesma ili slika.				1 2 3 4 5
14.	Kad nešto radim, ne obraćam pažnju na sitne detalje.				1 2 3 4 5
15.	Drugi ljudi mi ponekad kažu da sam suviše tvrdoglav/a.				1 2 3 4 5
16.	Više volim poslove koji podrazumijevaju kontakte s ljudima nego poslove gdje bih radio/la sam/a.				1 2 3 4 5
17.	Kada mi nije dobro, treba mi neko da me utješi.				1 2 3 4 5
18.	Nije mi naročito važno da imam mnogo novca.				1 2 3 4 5
19.	Razmatranje neuobičajenih ideja je gubljenje vremena.				1 2 3 4 5
20.	Donosim odluke više na osnovu trenutnog osjećanja nego pažljivog promišljanja.				1 2 3 4 5
21.	Drugi ljudi smatraju da sam plahovite (nagle) naravi.				1 2 3 4 5
22.	Najčešće se osjećam veselo i optimistično.				1 2 3 4 5
23.	Dođe mi da zaplačem kada vidim druge kako plaču.				1 2 3 4 5
24.	Mislim da zaslužujem više poštovanja nego prosječna osoba.				1 2 3 4 5

	<i>1</i> <i>potpuno netačno</i>	<i>2</i> <i>uglavnom netačno</i>	<i>3</i> <i>nisam siguran</i>	<i>4</i> <i>uglavnom tačno</i>	<i>5</i> <i>potpuno tačno</i>
25.	Kad bih bio/la u prilici, volio/la bih da odem na koncert klasične muzike.				1 2 3 4 5
26.	Kada radim, ponekad imam teškoća jer sam neorganiziran/a.				1 2 3 4 5
27.	Smatram da treba da "oprostim i zaboravim" čak i onima koji su se jako loše ponijeli prema meni.				1 2 3 4 5
28.	Osjećam da nisam popularna osoba.				1 2 3 4 5
29.	Jako se plašim fizičke opasnosti.				1 2 3 4 5
30.	Ako mi od neke osobe treba nešto, smijati ću se čak i njenim najgorim šalama.				1 2 3 4 5
31.	Nikada nisam uživao/la u čitanju enciklopedija.				1 2 3 4 5
32.	Radim tek onoliko koliko moram.				1 2 3 4 5
33.	Obično sam blag/a kada procjenjujem druge.				1 2 3 4 5
34.	Kad sam s nekim u društvu, obično prvi/a započinjem razgovor.				1 2 3 4 5
35.	Brinem mnogo manje nego većina ljudi.				1 2 3 4 5
36.	Nikada ne bih prihvatio/la mito, čak ni vrlo veliki.				1 2 3 4 5
37.	Drugi ljudi su mi često govorili da imam živu maštu.				1 2 3 4 5
38.	Uvijek se trudim da u svom poslu budem precizan/a, čak i ako to zahtijeva više vremena.				1 2 3 4 5
39.	Kada se drugi ne slažu sa mnom, ja se obično prilagodim njihovom mišljenju.				1 2 3 4 5
40.	Kad odem na neko novo mjesto, prvo se sprijateljim s ljudima.				1 2 3 4 5
41.	Ne treba mi emocionalna podrška drugih da bih se izborio/la sa teškoćama.				1 2 3 4 5
42.	Činilo bi mi zadovoljstvo da posjedujem skupe, luksuzne stvari.				1 2 3 4 5
43.	Sviđaju mi se ljudi koji imaju neuobičajene stavove.				1 2 3 4 5
44.	Pravim mnogo grešaka, jer ne razmislim prije nego što nešto uradim.				1 2 3 4 5
45.	Većina ljudi se razljuti brže nego ja.				1 2 3 4 5
46.	Većina ljudi je "življa" i dinamičnija od mene.				1 2 3 4 5
47.	Emotivno reagujem kada neko ko mi je blizak odlazi na duže vrijeme.				1 2 3 4 5
48.	Želim da ljudi znaju da sam važna osoba visokog statusa.				1 2 3 4 5
49.	Nisam umjetnički ili kreativan tip.				1 2 3 4 5
50.	Drugi ljudi me često nazivaju perfekcionista.				1 2 3 4 5
51.	Čak i kada drugi prave mnogo grešaka, rijetko kažem nešto negativno.				1 2 3 4 5
52.	Ponekad se osećam bezvrijednim/om.				1 2 3 4 5
53.	Ne paničim čak ni u vanrednim situacijama.				1 2 3 4 5
54.	Nikada se ne bih pretvarao/la da mi se neko dopada samo da bi mi ta osoba učinila uslugu.				1 2 3 4 5
55.	Dosadno mi je da pričam o filozofskim temama.				1 2 3 4 5
56.	Više volim da uradim šta god mi padne na pamet, nego da se držim plana.				1 2 3 4 5
57.	Kada mi drugi kažu da nisam u pravu, moja prva reakcija je ulazak u raspravu sa njima.				1 2 3 4 5
58.	Kad sam u grupi ljudi, obično ja govorim u ime grupe.				1 2 3 4 5
59.	Ne reagujem emotivno čak ni u situacijama kada većina ljudi to čini.				1 2 3 4 5
60.	Došao/la bih u iskušenje da koristim lažni novac kada bih znao/la da me neće uhvatiti.				1 2 3 4 5

MSP

Ispred Vas se nalaze tvrdnje o osobnim karakteristikama. Molimo Vas da uz svaku tvrdnju zaokružite jedan od ponuđenih brojeva na skali od 1 do 7, koji će označiti u kojoj mjeri Vas ta tvrdnja opisuje.

- 1 - uopće se ne slažem
- 2 - uglavnom se ne slažem
- 3 - više se ne slažem nego što se slažem
- 4 - niti se slažem niti se ne slažem
- 5 - više se slažem nego što se ne slažem
- 6 - uglavnom se slažem
- 7 - u potpunosti se slažem

1.	Kada radim nešto, ne mogu se opustiti dok to ne bude savršeno.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Nisam sklon/a da kritiziram nekoga zato što lako odustaje.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Nije mi toliko važno da ljudi koji su mi bliski budu uspješni.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Rijetko kritiziram svoje prijatelje zbog toga što prihvataju da nisu najbolji.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Teško mi je udovoljiti očekivanjima koja drugi imaju od mene.	1	2	3	4	5	6	7
6.	Jedan od mojih ciljeva je da budem savršen/a u svemu što radim.	1	2	3	4	5	6	7
7.	Sve što drugi rade mora biti vrhunski kvalitetno.	1	2	3	4	5	6	7
8.	Nikad ne težim savršenstvu u onome što radim.	1	2	3	4	5	6	7
9.	Ljudi u mom okruženju lako prihvataju da i ja pravim greške.	1	2	3	4	5	6	7
10.	Ne smeta mi kada se neko meni blizak ne trudi maksimalno.	1	2	3	4	5	6	7
11.	Što sam bolji/a, to se više od mene i očekuje.	1	2	3	4	5	6	7
12.	Rijetko osjećam potrebu da budem savršen/a.	1	2	3	4	5	6	7
13.	Sve što uradim a da nije potpuno izvrsno, ljudi u mom okruženju će smatrati loše odrađenim poslom.	1	2	3	4	5	6	7
14.	Trudim se da budem što savršeniji/a.	1	2	3	4	5	6	7
15.	Važno mi je da budem savršen/a u svemu što pokušam.	1	2	3	4	5	6	7
16.	Imam visoka očekivanja od osoba koje su mi važne.	1	2	3	4	5	6	7
17.	Težim ka tome da budem najbolji/a u svemu što radim.	1	2	3	4	5	6	7
18.	Osobe u mojoj okolini očekuju od mene da uspijem u svemu što radim.	1	2	3	4	5	6	7
19.	Nemam visoke standarde za osobe u svom okruženju.	1	2	3	4	5	6	7
20.	Od sebe zahtijevam potpuno savršenstvo.	1	2	3	4	5	6	7
21.	Drugima ću se svidjeti čak i ako nisam najbolji/a u svemu.	1	2	3	4	5	6	7
22.	Ne mogu da se bavim ljudima koji ne teže nikakvom napretku.	1	2	3	4	5	6	7
23.	Uznemirim se kada uočim da sam napravio/la grešku u nečemu što radim.	1	2	3	4	5	6	7

24.	Ne očekujem mnogo od svojih prijatelja.	1	2	3	4	5	6	7
25.	Uspjeh znači da moram još više da se trudim kako bih udovoljio/la drugima.	1	2	3	4	5	6	7
26.	Ako zatražim od nekoga da uradi nešto, očekujem da to uradi besprijekorno.	1	2	3	4	5	6	7
27.	Ne mogu podnijeti da osobe koje su mi bliske prave greške.	1	2	3	4	5	6	7
28.	Perfekcionista sam u postavljanju ciljeva.	1	2	3	4	5	6	7
29.	Osobe koje su mi važne ne bi me nikada smjele razočarati.	1	2	3	4	5	6	7
30.	I kada ne uspijem u nečemu, drugi misle da sam ok.	1	2	3	4	5	6	7
31.	Osjećam da drugi od mene zahtijevaju previše.	1	2	3	4	5	6	7
32.	U svakom trenutku moram raditi punom snagom.	1	2	3	4	5	6	7
33.	Iako možda ne pokazuju, drugi se veoma naljute na mene kada napravim neki propust.	1	2	3	4	5	6	7
34.	Ne moram biti najbolji/a u svemu što radim.	1	2	3	4	5	6	7
35.	Moja porodica očekuje od mene da budem savršen/a.	1	2	3	4	5	6	7
36.	Ne postavljam sebi pretjerano visoke ciljeve.	1	2	3	4	5	6	7
37.	Roditelji od mene rijetko očekuju da budem izvrstan/a u svim područjima života.	1	2	3	4	5	6	7
38.	Poštujem osobe koje su prosječne.	1	2	3	4	5	6	7
39.	Ljudi od mene očekuju ništa manje od savršenstva.	1	2	3	4	5	6	7
40.	Postavljam sebi iznimno visoke ciljeve.	1	2	3	4	5	6	7
41.	Drugi od mene očekuju više nego što sam sposoban/a da im pružim.	1	2	3	4	5	6	7
42.	Uvijek moram biti uspješan/a u školi ili na takmičenjima.	1	2	3	4	5	6	7
43.	Ne smeta mi kada se moj blizak prijatelj/ica maksimalno ne potruži oko nečega.	1	2	3	4	5	6	7
44.	Ljudi u mojoj okolini ne misle da sam manje kompetentan/a ako napravim pogrešku.	1	2	3	4	5	6	7
45.	Od drugih osoba rijetko očekujem da budu izvrsne u svemu što rade.	1	2	3	4	5	6	7

RSS

Ispod su navedene tvrdnje koje se odnose na Vaše doživljaje sebe. Odgovorite koliko se slažete sa svakom tvrdnjom tako što ćete zaokružiti jedan od brojeva koji imaju sljedeće značenje:

- 1 - uopće se ne odnosi na mene
- 2 - uglavnom se ne odnosi na mene
- 3 - niti se odnosi niti se ne odnosi na mene
- 4 - uglavnom se odnosi na mene
- 5 - u potpunosti se odnosi na mene

		Uopće se ne odnosi na mene	Uglavnom se ne odnosi na mene	Niti se odnosi niti se ne odnosi na mene	Uglavnom se odnosi na mene	U potpunosti se odnosi na mene
1.	Općenito govoreći zadovoljan/na sam sobom.	1	2	3	4	5
2.	Želio/la bih da imam više poštovanja prema samom/j sebi.	1	2	3	4	5
3.	Osjećam da nema puno toga čime bih se mogao/la ponositi.	1	2	3	4	5
4.	Ponekad se osjećam potpuno beskorisnim/om.	1	2	3	4	5
5.	Sposoban/na sam raditi i izvršavati zadatke jednako uspješno kao i većina drugih ljudi.	1	2	3	4	5
6.	S vremena na vrijeme osjećam da ništa ne vrijedim.	1	2	3	4	5
7.	Osjećam da sam isto toliko sposoban/na koliko i drugi ljudi.	1	2	3	4	5
8.	Osjećam da posjedujem niz vrijednih (dobrih) osobina.	1	2	3	4	5
9.	Sve više dolazim do saznanja da jako malo vrijedim.	1	2	3	4	5
10.	Mislim da vrijedim barem koliko i drugi ljudi.	1	2	3	4	5

SPEN

Za svaku tvrdnju, molimo zaokružite broj koji najbolje pokazuje u kojoj mjeri se tvrdnja odnosi na Vas.

- 1 - uopće se ne slažem
- 2 - uglavnom se ne slažem
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - uglavnom se slažem
- 5 - u potpunosti se slažem

1.	Oznaka „nadaren/a“ opisuje me jako dobro.	1	2	3	4	5
2.	Moji roditelji smatraju da me oznaka „nadaren/a“ opisuje jako dobro.	1	2	3	4	5
3.	Moji braća i sestre smatraju da me oznaka „nadaren/a“ opisuje jako dobro.	1	2	3	4	5
4.	Drugi učenici smatraju da me oznaka „nadaren/a“ opisuje jako dobro.	1	2	3	4	5
5.	Moji bliski prijatelji smatraju da me oznaka „nadaren/a“ opisuje jako dobro.	1	2	3	4	5

IPPU

Za svaku tvrdnju, molimo zaokružite broj koji najbolje pokazuje u kojoj mjeri se tvrdnja odnosi na Vas.

- 1 - uopće se ne slažem
- 2 - uglavnom se ne slažem
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - uglavnom se slažem
- 5 - u potpunosti se slažem

1.	Osjećam se izolirano od drugih učenika iz razreda zbog mojih postignuća na takmičenjima ili u školi.	1	2	3	4	5
2.	Zbog mojih talenata ljudi osjećaju da se ne uklapam među njih.	1	2	3	4	5
3.	To što sam nadaren/a, sprječava me da imam dobar odnos sa drugima.	1	2	3	4	5
4.	Od sebe zahtijevam najviše zalaganje i perfektan uradak.	1	2	3	4	5
5.	Razočaran/a sam kada ne dobijem najbolji rezultat na testu.	1	2	3	4	5
6.	Nisam zadovoljan/na urađenim ukoliko to nije savršeno.	1	2	3	4	5
7.	Moji roditelji organizuju mnoge aktivnosti za ostvarenje mojih talenata/potencijala.	1	2	3	4	5
8.	Roditelji imaju posebne zahtjeve od mene zbog mojih talenata i sposobnosti.	1	2	3	4	5
9.	Roditelji od mene očekuju da postizem viši uspjeh od mojih braće i sestara.	1	2	3	4	5

SSN

Pred Vama se nalaze tvrdnje u vezi sa nadarenim učenicima. Molimo Vas da uz svaku tvrdnju zaokružite broj koji odražava Vaše iskreno mišljenje.

- 1 - uopće se ne slažem
- 2 - uglavnom se ne slažem
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - uglavnom se slažem
- 5 - u potpunosti se slažem

1.	Nadareni učenici su štreberi bez razvijenih socijalnih vještina.	1	2	3	4	5
2.	Nadareni učenici ne mogu se uklopiti jer su „prepametni“.	1	2	3	4	5
3.	Svi nadareni učenici su povučeni.	1	2	3	4	5
4.	Kod svih nadarenih učenika kognitivne i emocionalne vještine su visoko razvijene.	1	2	3	4	5
5.	Nadareni učenici uglavnom su fizički slabi i bolešljivi.	1	2	3	4	5
6.	Okolina sa simpatijama gleda na nadarenost.	1	2	3	4	5
7.	Nadareni učenici vole školu.	1	2	3	4	5
8.	Nadareni učenici dovoljno su pametni da sami uspješno savladavaju školsko gradivo.	1	2	3	4	5
9.	Postoje oblasti za koje su dječaci više nadareni od djevojčica i oblasti za koje su djevojčice više nadarene od dječaka.	1	2	3	4	5
10.	Nadareni učenik treba služiti kao primjer drugim učenicima.	1	2	3	4	5
11.	Nadareni učenici su po prirodi kreativni i rijetko trebaju ohrabrenje za razvijanje svojih kreativnih potencijala.	1	2	3	4	5
12.	Nadareni učenici imaju sposobnost samo-usmjeravanja.	1	2	3	4	5
13.	Nastavnici vole kada u razredu imaju nadarenog učenika.	1	2	3	4	5
14.	Nadareni učenici uvijek postižu odličan uspjeh u školi.	1	2	3	4	5
15.	Nadareni učenici nemaju poteškoća u učenju.	1	2	3	4	5
16.	Programi za nadarene učenike namijenjeni su isključivo za izabrane članove društva.	1	2	3	4	5